

UDK 811.163.42'373.21(497.6)

Izvorni znanstveni rad

Ante PAPONJA

UBIKACIJA TOPONIMA NASELJA LJUBUŠKE NAHLJE PREMA OSMANSKOM POPISU IZ 1585. GODINE

U ovom radu autor se bavi tumačenjem naziva i ubikacijom toponima naselja Nahije Ljubuški iz osmanskog sumarnog deftera iz 1585. god. Pisac je obilato koristio i terenska istraživanja, usmena kazivanja, te suvremene istovjetne ili slične nazine mjesta onima iz 1585. god. Istodobno se poslužio i relevantnom starijom i novijom literaturom, koja se odnosi na tretiranu problematiku, kao i objavljenom izvornom građom.

Ključne riječi: nahija Ljubuški, popisni defter 1585. god., toponimi, ubikacija naselja.

Proslov

Istraživati i pisati nešto o povijesti hrvatskih zemalja pod turskom prevlašću od 15. do 19. st. danas mi se čini značajnim i potrebitim iz više razloga. Jedna od najvažnijih činjenica jest, da i uza sve znanstvene napore pa i usjehe na tom polju zadnjih godina pa i desetljeća, period turske vladavine u velikoj mjeri još nije proučen i istražen. A radi se o prostoru na razdjelnici svjetova, na kojem su se civilizacijski krugovi međusobno često preklapali nastojeći si osigurati premoć i utjecaj. To je prostor na kojem je stoljetna vladavina Osmanlija prouzročila duboke i dramatične društvene promjene koje su imale višestruke posljedice i koje su dovele do ukorjenjivanja islama i pojave muslimana i pravoslavnoga elementa na povijesnom hrvatskom prostoru kao i do destrukcije u kontinuitetu kršćanske zapadnoeuropske civilizacije. S druge pak strane, odabir teme je uvjetovan i naglim bujanjem negativnih tendencija u domaćoj historiografiji, koje se u posljednje vrijeme zrcale u posvemašnoj

neprofesionalnosti, znanstvenoj neautonomnosti, nezreloem, naivnom i neprihvativljivom tumačenju izvora i stvaranju krivih povijesnih konstrukcija i nedokazivih tvrdnji, a sve u službi nacionalne ideologije i historijske mitomanije a ponekad i u službi dnevnapoličkoga interesa.

Kao podlogu za izradu ovoga rada, kao prvorazredan izvor, koristio sam turski popis sandžaka Hercegovina iz 1585. god. Prikupljao sam i potom koristio izjave kvalificiranih svjedoka, te geodetske karte katastarskih općina. Na koncu, koristio sam svu relevantnu i dostupnu literaturu, koja za ovo razdoblje još uvijek nije tako brojna i koja, pored znanstvenoga doprinosa, u sebi krije i brojnu problematiku. Tome je uz brojne subjektivne pristupe, ponajviše doprinijela velika oskudica izvora, osobito onih nepubliciranih iz arhiva nastalih u kancelarijama raznih upravnih i pravosudnih organa osmanske države.

1. Prostor ljubuške nahije od najstarijih vremena do dolaska Turaka

Materijalni ostaci i tragovi obitavanja ljudi na ovim prostorima sežu sve do željeznoga i brončanoga doba. O tome svjedoče brojni arheološki lokaliteti kako iz razdoblja preistorije tako iz razdoblja antike i srednjeg vijeka.¹ Nakon propasti antičkih civilizacija i razdoblja velike seobe naroda od 7. st. ovaj će prostor ući u sastav Neretljanske Kneževine koja se prostirala od rijeke Neretve do Cetine s gravitirajućim srednjodalmatinskim otočjem, tj. Porfirogenetove Paganije,² čiji se stanovnici u izvorima često spominju kao "Mariani", "Arentani" ili "Pagani"³ i koji su imali svoje samostalne knezove. Kao jedini dostojni suparnici Mlečana na Jadranu Neretljani su bili od samoga početka u tjesnim gospodarskim i političkim svezama s hrvatskim vladarima. Negdje u razdoblju Hrvatskoga Kraljevstva vlast se hrvatskih vladara zasigurno proširila i na prostor između Cetine i Neretve.⁴ Nakon 1102. god. ovim prostorom upravljaju hrvatski velikaši

---

¹ R. DODIG, Arheološki lokaliteti u Ljubuškom, *Ljubuški kraj...*, ZZS, Zagreb, 1996., str. 145; Dodig ovdje navodi samo na području općine Ljubuški 136 lokaliteta od kojih je njih 48 iz pretpovijesti, 42 iz antike i 46 iz srednjeg vijeka, od kojih je samo 10 % do sada istraženo.

² N. KLAJĆ, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, Zagreb, 1971., str. 218.

³ ISTO, str. 212.

⁴ F. ŠIŠIĆ, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb, 1925., str. 483.; M. BRKOVIĆ, *Isprave hrvatskih narodnih vladara i latinske isprave bosansko-humskih vladara i velmoža*, Zadar, 1998., str. 55; T. RAUKAR, *Hrvatsko srednjovjekovlje*, Zagreb, 1997., str. 54; Mišljenje da Neretvanska kneževina nikad nije bila sastavni dio Hrvatskog kraljevstva izričito zastupa N. KLAJĆ, *Povijest...*, str. 218.

Kačići koji priznaju vrhovnu vlast Arpadovića⁵ i koji su već ranije kao najveće pleme na ovom prostoru osigurali sebi pristup u red hrvatskih plemičkih rodova.⁶ Stoga nam se ne čini nemogućim pretpostavka da bi Uskrsmir s Humačke ploče i Krsmir iz Povljanske listine mogli biti jedna te ista osoba.⁷

Tijekom 12. st. Neretvanska Kneževina postaje jezgrom nove političke tvorevine Humskog Kneštva, koje ima svoje samostalne vladare sve do druge polovice 13. st. i čija se vlast protezala zapadno od Neretve do Radobolje obuhvaćajući Imotski i istočno od Neretve na oblast Zahumlja.⁸ Koncem 12. st. kao humski knez spominje se Miroslav (1186.-1190.), koji je bio brat srpskoga velikog župana Stefana Nemanje.⁹ Potom veliki herceg Andrija (kasniji kralj Andrija II.) 1198. god. osvaja Hum i nosi titulu humskoga kneza. Tijekom 13. st. javlja se humski knez Petar koji se prvi naziva "velikim humskim knezom", dok se nasljednici "velikog kneza" Andrije (1234.-1249.) ne nazivaju više knezovima nego nose titulu župana.¹⁰ Nakon što je domaća dinastija koncem 13. st. izgubila vlast, ovim prostorom su početkom 14. st. ovladali moćni hrvatski velikaši Šubići.¹¹ Poraz kod Blizne 1322. god. najavio je slom moći Šubića i već 1326. god. oblast Huma zaposjeo je bosanski ban Stjepan II. Kotromanić (1322.-1353.), negdje između 16. veljače i 12. lipnja kada ga Trogirani u jednom pismu prvi put spominju kao "terrae Chelmi comes".¹² Ubrzo je zauzeo i Krajinu, prostor između Neretve i Cetine. Odmah po dolasku na vlast ban Tvrtko I. (1353.-1391.) morao je predati dio Huma, ito onaj dio koji se prostire od Neretve na zapad, moćnom hrvatsko-ugarskom kralju Ludoviku I., u kojem nakon 1356. god. neko vrijeme vlast vrše njegovi vazali Nelipčići.¹³ Nakon smrti kralja Tvrtka I. 1391. god., u razdoblju slabljenja kraljevske vlasti i nagloga jačanja velikaša, povijest

⁵ T. RAUKAR, nav. dj., str. 5.

⁶ M. BRKOVIĆ, nav. dj., str. 55; F. ŠIŠIĆ, nav. dj., str. 483.

⁷ M. NOSIĆ, Humačka ploča, *Ljubuški kraj...*, ZZS, str. 155.

⁸ M. ANČIĆ, Humsko kneštvo, *Ljubuški kraj...*, ZZS, str. 133, 134; M. BRKOVIĆ, nav. dj., str. 62.

⁹ S. ĆIRKOVIĆ, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, Beograd, 1964., str. 47; *Povijest Bosne i Hercegonine od najstarijih vremena do 1463.*, Sarajevo, 1991, str. 194. i 195; P. ŽIVKOVIĆ, *Povijest Bosne i Hercegovine do konca XVIII st.*, str. 14.

¹⁰ M. BRKOVIĆ, nav. dj., str. 62.

¹¹ P. ŽIVKOVIĆ, nav. dj., str. 24; S. ĆIRKOVIĆ, nav. dj., str. 77-80.

¹² K. JIREČEK, *Istorija Srba*, I, Beograd, 1952, str. 204-205; P. ŽIVKOVIĆ, nav. dj., str. 25 i 26.

¹³ M. ANČIĆ, nav. dj., str. 134; P. ŽIVKOVIĆ, nav. dj., str. 29; M. BRKOVIĆ, nav. dj., str. 68 i 69.

prostora zapadno od Neretve obilježit će velikaški rod Radivojevića-Jurjevića-Vlatkovića.¹⁴ Potpuno odani i vjerni kraljevskoj obitelji,¹⁵ bezuspješno su se sukobljavali najprije s velikim vojvodom Hrvojem¹⁶ a potom i s Kosačama s ciljem da postignu rang oblasnih gospodara.¹⁷ Nakon što se smrću Tvrtka II. 1443. god. ugasila dinastija Kotromanića, neosporni gospodar zemlje od Cetine do gornjega Podrinja s dijelovima obale koji nisu pripadali Republici sv. Vlaha bio je kontroverzni herceg Stjepan Vukčić Kosača koji se 1448. god. proglašio hercegom i čije se zemlje prozvaše Hercegovinom.¹⁸

Međutim, nedugo poslije, nakon što su osvojili posljednje ostatke srednjovjekovne srpske države, Turci su, koristeći se općom slabošću bosanskoga kralja, neslogom bosanske i humske vlastele i zaprepašćujućim cinizmom kršćanskoga Zapada 1463. god. na juriš zauzeli Bosnu. Iste godine Turci upadaju na područje Hercegovine postižući znatan ali privremen uspjeh. Tom prilikom su prvi put zauzeli Ljubuški, koji je, nakon povlačenja glavnine turske vojske, brzom i snažnom akcijom oslobođio hercegov sin Vladislav još u prvoj polovici srpnja 1463.¹⁹

Turci su u novom naletu negdje poslije 3. lipnja 1466. zauzeli Kosačin stolni grad Blagaj, što je izazvalo energičnu akciju Mlečana, koji su kao Vladislavovi saveznici stavili pod svoju kontrolu prostor Krajine s primorjem, i Mađara koji su posjeli tvrdi grad Počitelj, a nakon što su ga zauzeli 1471. god. Turci, Mađari su se utvrđili u Košu na otoku Posrednjici.²⁰ Negdje do konca 1475. god., nakon što su zauzeli gotovo sve gradove u unutrašnjosti, Turci su uspjeli zauzeti i Ljubuški,²¹ koji je već 1477. god. bio značajna utvrda s brojnom posadom i sjedište novoutemeljene istoimene nahije.²² Nahija Ljubuški nalazila se u okviru novoutemeljenoga hercegovačkog sandžaka koji se prvi put spominje u jednoj vijesti s konca veljače 1470.²³ Stalno sjedište hercegovačkoga sandžakbega bilo je

---

¹⁴ M. BRKOVIĆ, nav. dj., str. 74; S. ĆIRKOVIC, nav. dj., str. 180.

¹⁵ P. ŽIVKOVIC, nav. dj., str. 43.

¹⁶ ISTO, str. 51.

¹⁷ S. ĆIRKOVIC, nav. dj., str. 181.

¹⁸ *Povijest BiH do 1463.*, Sarajevo, 1991., str. 517; S. ĆIRKOVIC, nav. dj., str. 290.

¹⁹ M. DINIĆ, *Zemlje Hercega Sv. Save*, Beograd, 1940., Glas, SAN, LXXXII, str. 246; M. BRKOVIĆ, nav. dj., str. 81; H. ŠABANOVIĆ, *Bosanski pašaluk*, Sarajevo, 1982., str. 38. i 39.

²⁰ H. ŠABANOVIĆ, nav. dj., str. 45; P. ŽIVKOVIC, nav. dj., str. 93.

²¹ H. ŠABANOVIĆ, nav. dj., str. 46.

²² ISTO, str. 160.

²³ N. MOĀCANIN, "Upravna podjela hrvatskih zemalja u sklopu Osmanskoga Carstva", Hrvatske županije kroz stoljeća, Zagreb, 1996., str. 40.

sve do 1572. god. u Foči a poslije toga u Pljevlju, dok se kao privremeno sjedište prvi put spominje Mostar 6. lipnja 1522.²⁴ Inače je hercegovački sandžak pripadao budimskom pašaluku a od 1580. god. novoutemeljenom bosanskom pašaluku. Nahija Ljubuški od svoga utemeljenja nalazila se u okviru drinskoga kadiureka a od 1519. god. u sastavu kadiureka Mostar kada se prvi put u izvorima spominje kao samostalni kadiuk. Od 1562. god. u sastavu je kadiuka Imotski u kojem se i spominje 1567. god.²⁵ Šabanović navodi da je nahija Ljubuški poslije pripala kadiuku Gabela ili Neretva koji se prvi put spominje kao samostalni kadiuk 1598. god. i da je sam Ljubuški pretvoren u sjedište istoimenoga kadiuka malo prije 1633. god.²⁶ Međutim, Ljubuški koncem 16. st. nije bio u sastavu kadiuka Gabela, jer na jednu tužbu makarskih i zaostroških franjevaca oko 1597. god. vezir Hasan piše “kadijama Imotskoga i Ljubuškoga”.²⁷ God. 1619. u fermanu sultana Osmana II. spominju se kadije Imotskoga, Ljubuškoga i Mostara.²⁸ Tako i sultan Murat IV. izdaje ferman na kadije Imotskoga i Ljubuškoga.²⁹ I u jednom dokumentu iz 1633. god. spominje se kadiuk Ljubuški.³⁰ Po svemu Ljubuški je od konca 16. st. bio sjedište kadije koji je imao i svoga zastupnika, naiba koji se spominje u jednom dokumentu iz 1633. god.³¹ Ovaj kadiuk je slijedom nepoznatih okolnosti, u vrijeme Kandijskoga rata ukinut i Ljubuški je pripao kadiuku Gabela. U prilog tome ide činjenica da se Vitina kod Ljubuškog 1670. god. navodi u sastavu kadiuka Gabele.³² Nakon oslobođenja Imotskog, od 1717. god. Ljubuški je opet postao kadiuk i u njemu je bilo sjedište kadiuka imotske Bekije.³³

²⁴ H. ŠABANOVIĆ, n. dj. str. 46. i 47.

²⁵ ISTO, str. 194.

²⁶ ISTO, str. 188, 189, 194, 195, 196 i 197.

²⁷ Dr. fra K. JURIŠIĆ, *Katolička crkva na biokovsko-neretvanskom području u doba turske vladavine.*, Zagreb, 1972., str. 256.

²⁸ ISTO, str. 116.

²⁹ ISTO, str. 223.

³⁰ M. A. MUJIĆ, *Sidžil mostarskog kadije*, 1987., str. 125.

³¹ K. JURIŠIĆ, nav. dj., str. 168; V. PAVIČIĆ, “Popis krizmanika župe Ljubuški (Veljaci) 1742. godine”, Motrišta, br. 26, 2003., str. 130.

³² H. ŠABANOVIĆ, nav. dj., str. 196.

³³ ISTO, str. 197.

2. Nahija Ljubuški kao administrativno-pravni kontinuitet

Činjenica je da je stoljetna turska prevlast na našim prostorima razarajuće djelovala na ukupan civilizacijski tijek i kontinuitet koji je u drugoj polovici 16. st. ušao u period potpunoga zatiranja od osvajača, te se kasnije sačuvao samo u fragmentima. Prije svega, ovdje se nameće pitanje, u kojoj mjeri je nahija Ljubuški predstavljala administrativno-pravni kontinuitet. Jedno od najvažnijih obilježja hrvatskoga društva u ranome srednjem vijeku jest organiziranje na malom prostoru. Te najniže razine društvene organizacije koje nisu nastale kao posljedica sustavne integracije nego kao plod socijalne integracije, postupno će se u izvorima od 10. st. nazivati župama, a one prostorno veće županijama.³⁴ Tako bizantski car Konstantin VII. Porfirogenet u svom djelu *De administrando imperio* u Neretvanskoj oblasti spominje tri župe: "Od rijeke Neretve počinje Paganija i prostire se do rijeke Cetine i ima tri županije, naime Rastoka i Makar bliže su uz more..., a ona Dalen od mora je daleko i žitelji žive od poljodjelstva."³⁵ I Grgur Barski u svom djelu *Sclavorum Regnum* nabrala županije Humske Zemlje u porječju Neretve i zapadno od nje.³⁶ Analizirajući fizičko-geografske karakteristike ljubuškoga kraja lako možemo uočiti da on posjeduje sve bitne pretpostavke da bude središte jedne srednjovjekovne župe. To su, prije svega, prirodno ovalno uobličen prostor veličine 25 x 10 km, velika količina plodnoga obradivog zemljišta, tri rijeke koje presijecaju plodna polja i mnoštvo većih i manjih izvora,³⁷ pogodne padine za smještaj naselja, prostor ljetne i zimske ispaše, dobar pristup iz nizinskoga u planinski predio kao i bogato kasnoantičko naslijede. Međutim, u našoj historiografiji unutar znanstvenih krugova još uvijek vlada veliki prijepor kako o pitanju samoga postojanja srednjovjekovne župe na ovom prostoru, tako oko njezina prostornoga razmještaja i samoga imena. Tek je u posljednje vrijeme objavljena veoma solidna rasprava o toj temi, koja je ponudila razložna tumačenja i prihvatljive interpretacije iako će neke stvari i dalje ostati u domenu domišljanja i znanstvene spekulacije.³⁸

---

³⁴ I. GOLDSTEIN, "Županije u ranom srednjem vijeku", Hrvatske županije kroz stoljeća, Zagreb, 1996., str. 9, 10. i 11.

³⁵ B. FERJANIĆ, *Vizantiski izvori*, SANU, CCCXXIII, knj. 7, Beograd, 1959., str. 34.

³⁶ F. ŠIŠIĆ, nav. dj., str. 327, 425.

³⁷ N. ŠTAMBUK-GILJANOVIĆ, *Vode Neretve i njezina poriječja*, str. 53 i 236.

³⁸ M. SIVRIĆ - T. ANĐELIĆ, Srednjovjekovna župa Velika (Veljaci) u humskoj zemlji, SHŽ, Mostar, 1999., str. 119-140; Autori polaze od činjenice da je na prostoru ljubuškog kraja postojala srednjovjekovna župa koja se najprije zvala Rastoka a nakon toga je promjenila ime u Velika od kojeg je nastalo ime Veljaci za selo i poznatu katoličku župu.

Kad je riječ o administrativno-pravnom kontinuitetu našega srednjovjekovlja s periodom turske prevlasti, on je samo djelomičan. Kod najviših upravnih jedinica sandžaka i beglerbegluka on uopće ne postoji jer se nije polazilo od tla i teritorija nego od osoba, ito pripadnika vojničkoga staleža.³⁹ Kontinuitet se najviše sačuvao kod upravnih jedinica nižega stupnja nahija, koje su ujedno bile pored sandžaka i najstarije upravne jedinice u Turskom Carstvu. Nasuprot starim plemenskim župama nahije ne uživaju nikakvu vrst samouprave, i imaju točno određen teritorij. Koncem 16. st. na prostoru koji su zauzeli Turci od Drave do mora nalazio se 220-230 nahija i bile su u prosjeku nešto manje i brojnije od srednjovjekovnih župa.⁴⁰ Pažljivo proučavajući turski defter iz 1585. god. dade se zaključiti da se teritorij nahije Ljubuški u velikoj mjeri poklapa s teritorijem srednjovjekovne župe iz koje je i potekla. Ova nahija nije preuzela ime stare župe nego je dobila naziv po najvažnijoj utvrdi sukladno turskoj strategiji oslanjanja na gradove.

3. Ubikacija toponima nahije Ljubuški prema turskom defteru iz 1585. godine

Turski defter iz 1585. god. je posljednji nama dostupni osmanski popis Hercegovine. Kao prvorazredni povijesni izvor za rekonstrukciju povijesnih zbivanja i razumijevanje sveukupnih društvenih promjena koje su prouzročila turska osvajanja, popis je nastao otprilike sto godina poslije pada hrvatskih prostora između rijeka Neretve i Cetine pod tursku vlast. To je razdoblje druge polovice 16. st., kada je carstvo pod sultanom Sulejmanom bilo na vrhuncu svoje moći, priznato kao velika sila od najmoćnijih europskih država, ali i vrijeme u kojem je ono počelo pokazivati i prve znakove slabosti nakon teškoga vojnog poraza u pomorskoj bici kod Lepanta 1571. god., prvih pojava kvarenja i propadanja temelja turske vojne i političke moći, timarsko-spahijskoga feudalnog sustava, kao i stupanja na prijestolje niza nesposobnih vladara, katkad potpuno nezainteresiranih za državne poslove.⁴¹ Analizom samoga deftera možemo uočiti nekoliko bitnih činjenica. Proces islamizacije u drugoj polovici 16. st. bio je u svom najsnažnijem zamahu i u mnogo većoj mjeri je zahvatio prostor ljubuške nahije u odnosu, primjerice, na imotsku nahiju. Ljubuški

---

³⁹ N. MOAČANIN, nav. dj., str. 42.

⁴⁰ ISTO, str. 43.

⁴¹ J. MATUZ, *Osmansko Carstvo*, Zagreb, 1992., str. 80-101.

kraj je u najvećoj mjeri bio naseljen vlaško-stočarskom kategorijom pučanstva, dok je domaće starosjedilačko ratarsko pučanstvo, zbog različitih društvenih nepogodnosti, a osobito stalnih ratnih djelovanja i opće nesigurnosti, bilo u procesu stalnoga uzmicanja i preseljavanja.

3.1. *Toponimi Ljubuški, Nadžabjak, Kokot*

Tvrđave koje se spominju u ovom defteru: Ljubuški, Vrgorac, Rog, Počitelj, Čačvina i Proložac, postojale su i prije dolaska Turaka. Posadnici tvrđava bili su svi muslimani.⁴² Toponimija nahije Ljubuški u ovom defteru relativno je zanimljiva i bogata. Najveći broj toponima odnosi se na kategoriju naselja - selo, ukupno 62, zatim 26 toponima označava mezre.⁴³ Ostali toponimi označavaju zemine,⁴⁴ rijeke, jezera, vinograde, baštine,⁴⁵ trgove, prijelaze, mlinove, čiflukе,⁴⁶ ljetne i zimske ispaše, ribnjake, njive, utvrde i skupine naselja.

Popis započinje s najvažnijim naseljem a to je Ljubuški. Prvi spomen Ljubuškog je iz jedne isprave datirane 21. veljače 1444.⁴⁷ pod imenom "Lubusa" ito kao grad s tvrđavom. Iste 1444. god. u drugoj ispravi spominje se pod imenom "Lubussa".⁴⁸ U povetji aragonsko-napuljskoga kralja Alfonsa V. spominje se 1. svibnja 1454. kao "civitate Lublano".⁴⁹ God. 1462. navodi ga M. Gondola u svojoj Kronici kao "Gliuboschi".⁵⁰ Turci su prvi put osvojili Ljubuški u prvoj polovici 1463. god. ali ga je već u srpnju iste godine oslobođio Vladislav Hercegović. To pokazuje vijest u dubrovačkom Senatu od 18. srpnja 1463. "Prima pars est de donanndo ambasiatori voyvode Vladislau, qui tulit nouum pro Gliubuschi recuperato."⁵¹ Točna godina kad su Turci zauzeli Ljubuški za sada se ne

⁴² Z. KORDIĆ, "Nahije Imotski i Ljubuški u defteru iz 1585. godine", Imotski zbornik, 2, Imotski, 1994., str. 117-140.

⁴³ *Mezra* - to je pusto selište ili napušteni dio sela koji ima svu potrebnu infrastrukturu za stanovanje i točno utvrđen atar.

⁴⁴ *Zemin* - obradivo zemljište koje nema utvrđene granice ni veličinu. Moglo je biti manje ili veće od baštine i čifluka.

⁴⁵ *Baština* - zemljišni posjed, obično ga drže kršćani a ponekad i muslimani. Baština nije vlasništvo, već je dio mirijske zemlje koja se daje na uzivanje uz tapingu.

⁴⁶ *Čifluk* - kompleks zemljišta u posjedu jedne muslimanske seljačke obitelji dovoljan za njezino izdržavanje.

⁴⁷ M. ŠIVRIĆ - T. ANĐELIĆ, nav. dj., SHŽ, str. 127.

⁴⁸ ISTO, str. 127.

⁴⁹ ISTO, str. 127.

⁵⁰ ISTO, str. 127.

⁵¹ ISTO, str. 128.

može utvrditi, ali se to sigurno dogodilo između 1469. i 1477. god. To potvrđuju turski popisi bosanskoga sandžaka iz 1469. god. i hercegovačkoga sandžaka iz 1477. god. U popisu iz 1469. god. Ljubuški se ne navodi kao osmanski posjed, dok u popisu iz 1477. god. nalazi se tvrđava Ljubuški s podosta jakom posadom od 35 mustafhiza.⁵² Analizirajući sve turske popise do konca 16. st. nameće se činjenica da se Ljubuški veoma sporo razvijao. Višestruki su razlozi za to. Padom pod tursku vlast ljubuški kraj je doživio pravu duhovnu, demografsku i gospodarsku katastrofu. U popisu iz 1477. god. Ljubuški se spominje samo kao selo od sedam domaćinstava i s prihodom od 1388 akči, u nahiji u formiranju kojoj pripadaju još dva naseljena mjesta: selo Studenci i selo Prokat,⁵³ dok su sva ostala sela bila pusta. Pri tome moramo imati u vidu i nepovoljna gospodarska gibanja na širem prostoru Hercegovine još iz predosmanskoga doba koja nisu išla na ruku značajnjem razvoju gradova.⁵⁴ Isti trend nastavit će se i pod osmanskom vlašću pa će vojnostrateški i upravni značaj Ljubuškog bitno nadići njegov gospodarski značaj koji neće izaći iz lokalnih okvira. U sljedećem vlaškom popisu selo Ljubuški se ne spominje jer je njegovo stanovništvo bilo ratarsko a okolno područje je bilo podosta naseljeno vlasima.⁵⁵ U nedatiranom popisu Hercegovine, za koji se ne može točno utvrditi kad je nastao, ali sudeći po veoma velikoj sličnosti s popisom iz 1585. god. vjerojatno nešto ranije, možda sredinom 16. st. Ljubuški se spominje i kao selo i kao varoš s ukupnim prihodom od 3100 akči.⁵⁶ I u popisu iz 1585. god.⁵⁷ Ljubuški je popisan kao selo i kao varoš, tj. naselje sa stalno nastanjениm stanovništvom, u kojem su zajedno živjeli i kršćani i muslimani, relativnim trgovačkim značenjem i dominantnim vjerskim objektom. Iako je prihod Ljubuškog bio znatno veći i iznosio je ukupno 8400 akči, još nije postigao status kasabe, naselja s glavnim trgom, džamijom i džematom muslimana.⁵⁸ Ne zna se točno kad je Ljubuški postao kasaba ali se to dogodilo u prvoj polovici 17. st. jer se u sidžilu mostarskoga kadije 1632. god. spominje vjerovnik Alija

---

⁵² A. ALIČIĆ, "Prilog izučavanju istorije Ljubuškog i okolice u XV i XVI stoljeću", 100 GMH, str. 187 i 188; ISTI, *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina 1477.*, Sarajevo, 1985., str. 82, 398, 399 i 608.

⁵³ ISTO, *Poimenični popis 1477.*, str. 398 i 399.

⁵⁴ V. SMOLJAN, *Poglavlja iz ekonomске historije Hercegovine*, Mostar, 1996., str. 67 i 76.

⁵⁵ A. ALIČIĆ, "Prilog izučavanju istorije Ljubuškog...", str. 189.

⁵⁶ ISTO, str. 191.

⁵⁷ Z. KORDIĆ, nav. dj., str. 117-137.

⁵⁸ A. HANDŽIĆ, "Najraniji turski izvori o rudnicima i trgovima u Bosni", *Prilozi*, 10-2, Sarajevo, 1974., str. 160.

“iz kasabe Ljubuški”.⁵⁹ I u svom putopisu iz 17. st. Evlija Čelebi⁶⁰ ubraja Ljubuški u gradove hercegovačkoga sandžaka. Ljubuški je već tada imao džamiju⁶¹ iako popis baš ničim ne ukazuje na njezino postojanje. Džamiju je dao sagraditi Nesuh-agu Vučjak čije je porijeklo vjerovatno iz okolice Ljubuškog.⁶² Za potrebe uzdržavanja džamije, pored ostalog, uvakufio je i jednu mlinicu “na rijeci Studencima”.⁶³ Džamija je sagrađena 1558.-1559. god. kako stoji u natpisu uklesanom na ploči iznad ulaznih vrata.⁶⁴ Ovaj najstariji natpis na arapskom jeziku u našem kraju odnijeli su sa sobom Talijani prilikom povlačenja 1943. god. i danas se nalazi u Ravellu u Italiji.⁶⁵ Džamija je sagrađena na platou uza samu tvrđavu i bila je u uporabi do 1929. god. Talijani su je tijekom Drugoga svjetskog rata koristili kao skladište i nakon povlačenja 1943. god. srušili je.⁶⁶ Ova džamija je dugo vremena bila jedina u Ljubuškom dok nije, vjerovatno u 17. st., sagrađena ona u Žabljaku.⁶⁷ Analizom imena poreznih obveznika uočava se da je islamizacija uhvatila maha i da su isti muslimani najviše u prvoj i drugoj generaciji... Isto tako veliki broj popisanih zemina pokazuje da je Ljubuški raspolažao s velikim količinama obradivoga i plodnoga zemljišta. Međutim, upada u oči da se pored sela i varoši Ljubuški u popisima javlja i “selo Ljubuša”. U nedatiranom popisu iz 70-ih godina 16. st. najprije se spominje “mezra Ljubuša” s prihodom od 400 akči, zatim se navodi “selo Ljubuša” s označom “pripada Ljubuškom” s prihodom od 3600 akči, što govori da je to možda najveće selo u ovom kraju. Potom se opet spominje “selo Ljubuša” s prihodom od 500 akči. Isto tako “selo Ljubuški” jednom se navodi s prihodom od 1000 akči, drugi put s prihodom od 700 akči, na koncu se navodi kao varoš s prihodom od 1400 akči. I u popisu iz 1585. god. nalazi se “selo Ljubuša” sa samo jednom baštinom i prihodom od 100 akči.⁶⁸ Mada se ne može sa sigurnošću tvrditi, mislim da su i Ljubuški i Ljubuša nazivi koji se odnose na jedno te isto mjesto. Čak što više, mislim da je naziv Ljubuša najstariji naziv

⁵⁹ M. A. MUJIĆ, *Sidžil*, str. 25.

⁶⁰ E. ČELEBI, *Putopis*, Sarajevo, 1996., str. 273.

⁶¹ Vakufname iz Bosne i Hercegovine XV i XVI st., Sarajevo, 1985., str. 145.

⁶² ISTO, str. 145.

⁶³ ISTO, str. 146. Danas rijeka Studenčica lijeva pritoka Trebižata.

⁶⁴ M. MUJEZINOVİĆ, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, knj. III, Sarajevo, 1982., str. 417.

⁶⁵ H. HASANDEDIĆ, *Muslimanska baština Bošnjaka II*, Mostar, 1999., str. 105.

⁶⁶ ISTO, str. 105.

⁶⁷ ISTO, str. 107.

⁶⁸ A. ALIČIĆ, “Prilog izučavanju...”, 100 GMH, str. 191 i 196.

za srednjovjekovno naselje koje se prostiralo po padinama Butorovice od Mostarskih Vrata pa sve možda do Proboja. Naziv Ljubuški vjerojatno je kasnijega postanka, a ponajviše bi mogao biti povezan s izgradnjom ljubuške tvrđave. Sam naziv Ljubuški odnosi se na nešto što pripada Ljubuši, što je od nje. Taj se naziv možda prenio i na prostore ljetne ispaše ljubuških stočara na samu planinu Ljubušu. S porastom značaja same tvrđave sve veće značenje dobivat će naziv Ljubuški. I u najstarijim spomenima Ljubuškog iz 15. st. krije se dualizam ovih naziva, npr. "Lubusa", "Lubussa", "Lubischii", "Liubischi", "Gliuboschi".⁶⁹

S dolaskom Turaka tvrđava dobiva na sve većem značenju a time će i naziv Ljubuški potpuno prevladati i prenijeti se na varoš i na kasniji sami grad, dok će se naziv Ljubuša još uvijek provlačiti kroz turske deftere 16. st. Popis donosi još neke toponime za koje se može utvrditi da se nalaze na prostoru Ljubuškog ili u njegovojo neposrednoj blizini, kao što je "zemin Kokot". To je lokalitet koji se nalazi ispod Butorovice, zapadno od Žabljaka.⁷⁰ Popis iz 1477. god. u selu Ljubuškom, među ostalim, spominje i jednu njivu pod imenom "Nadžabjak".⁷¹ Ne mora odmah slijediti logički zaključak da se ova njiva nalazila negdje iznad današnjega lokaliteta Žabljak jer se poslije u izvorima za rijeku Trebižat navodi ime Žabjak.⁷² Vjerojatno je da današnji lokalitet "Žabar" u selu Hardomilje upućuje na to staro ime rijeke Trebižat, bar u njezinu toku ispod Ljubuškog.

3.2. Toponimi jezera: Sveti Gusta, Brač i Rastok, te toponimi u okruženju

U popisu iz 1585. god. u Ljubuškom su popisana i dva jezera: "jezera Sveti Gusta" i "dio jezera Brača". Na ove toponime osvrnut će se kasnije, a radi što uspješnije obradbe ove teme najprije će se osvrnuti na brojna "jezera" koja donosi popis i pokušati ih što uspješnije ubicirati.

Pojam jezera u našem kraju i danas označava prostrane i veoma plodne obradive površine privedene kulturi koje su tijekom zimskoga perioda bile djelomično ili potpuno poplavljene da bi se s proljeća s istih površina vode potpuno povukle i tako omogućile njihovu intenzivnu obradu.

⁶⁹ M. SIVRIĆ - T. ANĐELIĆ, nav. dj., SHZ, str. 127.

⁷⁰ Sekcijsko topografska karta, k. o. Ljubuški, M 1 10.000 (dalje - STKLj).

⁷¹ A. ALIČIĆ, Poimenični popis iz 1477, str. 398.

⁷² R. DODIG, "Toponomija Hardomilja", Hardomilje, prošlost, ljudi i običaji, Hardomilje, 1998., str. 93.

Da bismo uspješno razriješili pojam brojnih jezera navedenih u popisu i njihove ubikacije, moramo prihvatići činjenicu da zemljopis bar onoga nizinskog dijela ljubuškoga kraja u 16. st. umnogome nije izgledao kao danas. Prije regulacije koja je napravljena do 1845. god. pod vodstvom Rizvan-bega, sina hercegovačkoga paše Ali-age Rizvanbegovića uza stručno vodstvo austrijskoga inženjera Luchinija,⁷³ rijeka Trebižat nije tekla sadašnjim koritom. Naime, postoji predaja po kojoj je rijeka Trebižat 1 km niže od Veljačkoga mosta skretala prema istoku, prema koritu tzv. Modre matice a onda od jugoistočnoga kraja Vitine tekla današnjim koritom Vrioštice. Međutim, u vrijeme visokih vodostaja rijeka se negdje iza Kočuškoga slapa razljevala u prostor Ljubuškog, Vitinskog i Veljačkog polja gdje bi pravila veliko jezero. Jedan dio vode je preko Sedrenika otjecao u današnje polje Rastok, odakle su vode kroz ponore otjecale u Jezerac i u Jezero. U proljeće bi se vode Rastočkoga polja kroz ponore povukle, dok bi se glavnina matice u Ljubuškom polju povukla u svoje glavno korito s nizom manjih rukavaca koji bi se napokon slijevali u jedno korito negdje na Baščinama, koje je još u doba Rimljana uređeno i gdje su oni napravili most.⁷⁴ Imajući sve ovo pred očima možemo se s velikom sigurnošću složiti s tezom da je ovo područje prostor srednjovjekovne Porfirogenetove župe Rastoke i da je identična s "Rastizom" iz papinske buli Celestina III.⁷⁵ od 13. ožujka 1192. Stoga i ne čudi što popis navodi brojne ribnjake i prihode od njih. Ustvari, to je bilo pravo na izlov ribe u vrijeme visokih voda što se uglavnom obavljalo na brojnim ponorima s pomoću vrša koje su mnogo puta uzrokovale i samo začepljenje te tako usporavale povlačenje zimskih voda.⁷⁶

Od popisanih jezera s velikom sigurnošću može se ubicirati više puta navedeno "jezero Rastok". Ovaj pojam odnosi se na današnje polje Rastok jer popis navodi "desetina od ribe jezera Rastok, u posjedu sela Bojna, "potom navodi "selo Bojna,...dio jezera Rastok, u posjedu sela Bojna..." Ovo selo se spominje dva puta i mislim da se radi o današnjem selu Banja u općini Vrgorac. U ovom selu popisani su i "vinograđi Polja u blizini spomenutog sela, u posjedu stanovnika spomenutog sela..." Isto tako na prostoru Banje najvjerojatnije je da se nalazila i "mezra Krnetica"

⁷³ D. ALERIĆ, "Neobično hercegovačko riječno ime "Mlade" ili "Mladi" Ljubuški, kraj, ljudi i vrijeme, str. 301.

⁷⁴ I. BOJANOVSKI, "Epigrafski i topografski nalazi sa područja antičke Bigeste", 100 GMH, str. 84.

⁷⁵ M. SIVRIĆ - T. ANĐELIĆ, nav. dj., SHŽ, str. 120-123.

⁷⁶ A. FORTIS, *Put po Dalmaciji*, Split, 2004, str. 236.

te "dio ribnjaka Krtica⁷⁷ s dijelom jezera Rastok..." Pored jezera navodi se i "selo Rastok" "sa dijelom sela Rastok..." Ovo selo se spominje i u nedatiranom popisu kao "selo Vrgorac Rastok..." s oznakom da pripadaju Ljubuškom, zatim su ponovo upisani dva puta kao "selo Vrgorac i Rastok...", jednom s prihodom od 1400 akči a drugi put s prihodom od 700 akči.⁷⁸ Iz ovoga se može zaključiti da je selo Rastok bilo u blizini Vrgorca i da je s njim dijelilo zajednički atar na jezeru Rastok. I po prihodima se može zaključiti da je selo bilo veliko. Mišljenja sam da se selo Rastok protezalo rubom polja Rastok, ito od Graba pa sve do Lisica. To potvrđuje i popisana "...Plakova njiva u blizini Rastoka u posjedu stanovnika spomenutog sela..." To je po svemu današnji Plakovac, dio polja između Graba i Orahovlja.⁷⁹ Ono slovo "V" s vremenom se izgubilo radi lakšega izgovora. U prilog ovakvoj ubikaciji ide i činjenica da su se samo s hercegovačke strane polja od Graba pa sve do Lisica sačuvali toponimi Rastok za dijelove polja, a jednom i Rastočine.⁸⁰ S druge, dalmatinske strane polja nemamo ni jedan dio polja a ni zemljišta uz polje u sekcijsko-topografskim kartama koji upućuje na ime Rastok, jer se "selo Rastok" tamo nije ni protezalo.

3.3. Nazivi Zavelin, Plakovina, Sirač, Ljuta, Olujić, Hreljan grm, Crni grm, Bile vode, Barovine, Marovine, Dusina, Otrić, Burmak

Nasuprot "selu Rastok" na području današnjega Prologa zasigurno se nalazila "mezra Zavelin" koju popis navodi kao "...mezra Zavelin i Ugurli dolac i Plavkova njiva u blizini Rastoka..." Naziv ove mezre sačuvao se u nazivu blagoga uzvišenja u polju odmah ispod Prologa.⁸¹

Popis donosi i mezru "Sirač", "dio mezre Sirača..." s napomenom da pripada Ljubuškom. Ova mezra se, po svemu sudeći, nalazila na prostoru današnjih sela Teskera i Lisice. Naime, jedan veliki dio seoskoga atara od glavnoga raskrižja na Teskeri prema Crvenom Grmu i danas se

⁷⁷ U Banji postoji ispod Granića kuća na rubu polja lokalitet Krenica koji označava pojas zemljišta sa jednim izvorom. Ne treba nas zbunjivati ovo T slovo u sredini riječi i koje je u arapskom pismu gotovo identično slovu N, i ako tekst nije razgovijetno pisan teško ih je razlikovati. Ja, na žalost, nisam ovom prigodom imao popis na arapskom nego sam radio na temelju hrvatskog prijevoda. (Vidi: STK Lj, M 1 10.000).

⁷⁸ A. ALIČIĆ, "Prilog izučavanju...", 100 GMH, str. 193.

⁷⁹ STK LJ, M - 1 25.000.

⁸⁰ STK LJ, M - 1 10.000.

⁸¹ STK LJ, M - 1 10.000.

naziva Sirač.⁸² Inače ova mezra navodi se i u nedatiranom popisu pod istim imenom.⁸³

Spominje se i "mezra Ljuta, pripada Ljubuškom, sada u posjedu stanovnika sela Olujići i Hreljan grm..." Rješenju ove nepoznanice najviše može doprinijeti objašnjenje pojma "Hreljan Grm". Više stvari upućuje na to da se ovdje radi o današnjem selu Crveni Grm. Ovo selo je popisano u vlaškom popisu kao "selo Crni grm", a da se radi o današnjem selu Crveni Grm, ukazuje činjenica da se u okviru istoga sela upisane i tri mezre od kojih je jedna "Sirača". Sirača danas pripada selima Teskera i Lisice, ali je sve do najnovijega vremena atar sela Teskera i sela Lisica pripadao Crvenom Grmu sve dok se ista sela nisu potpuno izdvojila.⁸⁴ Vlaški popis je u selu "Crni Grm" upisao i "jezero Bile vode" čije ime bi se moglo odnositi na današnji Jezerac a sigurno ne na prostor Jezera, jer je ono imalo drugačiji naziv, o čemu će biti riječi kasnije. Isto tako, u okviru "mezre Dusina" spominje se porezni obveznik "Memija sin Mustafin, od dijela Grmljana...", što svakako najviše upućuje na selo "Hreljan Grm" pa možda i na selo Grm u Pojezerju, a sigurno ne na selo Grmljane u istočnoj Hercegovini. S druge strane, navedena mezra "Ljuta", po svemu sudeći, nalazila se na prostoru zaseoka Radalj koji se nalazi na lokalitetu Ljutine.⁸⁵ Isto tako, navedeno selo "Olujići" je moralo biti blizu sela "Hreljan Grm" jer je mezra "Ljuta" u njihovom zajedničkom posjedu. S obzirom da je prostor ispod Rastočkoga polja prema rijeci Trebižatu zauzimala mezra "Sirač", selo "Olujići" moglo se nalaziti ili na prostoru današnjeg sela Lisica ili na prostoru sela Prologa. Prije će biti na prostoru Prologa koji graniči sa zaseokom Radaljem nego u Lisicama koje su od Radalja fizički i zemljopisno odvojenije. M. Vego u jednoj ispravi od 11. srpnja 1336. navodi osobu pod imenom Goiach Vrago-Ghermiec za koju kaže da bi mogla biti iz Crvenoga Grma.⁸⁶ Začuđujuće je da se selo Crveni Grm kao selo uopće ne spominje u popisu sela župe Veljaci iz 1599. god. kao ni u popisu ostalih župa samostana Zaostrog.⁸⁷ U popisu iz 1743. god. nalazimo ga kao selo pod imenom Zargleni Garm u sastavu župe Veljaci.⁸⁸

⁸² STK LJ, M - 1 10.000.

⁸³ A. ALIČIĆ, "Prilog izučavanju...", 100 GMH, str. 191.

⁸⁴ ISTO.

⁸⁵ STK LJ, M - 1 10.000.

⁸⁶ M. VEGO, *Naselja bosanske srednjovjekovne države*, Sarajevo, 1957., str. 123.; ISTI, *Historija Brotnja od najstarijih vremena do 1878. god.*, Čitluk, 1981., str. 67.

⁸⁷ Dr. fra K. JURIŠIĆ, nav. dj., str. 138.

⁸⁸ D. MANDIĆ, *Chroati catholici Bosnae et Herzegovinae in deskriptionibus annis 1743 et 1768 exaratis*, Chicago - Roma, 1962., str. 85.

Tu u blizini, između sela Lisica i sela Crveni Grm nalazio se i popisani “zemin Barovine...” s naznakom da pripada Ljubuškom. Taj lokalitet i danas se tako zove.⁸⁹ U nedatiranom popisu spominje se “zemin Marovina u nahiji Ljubuški”.⁹⁰ Vjerojatno je da se radi o istom lokalitetu.

Pojam “jezera Rastok” nije se samo odnosio na današnje polje Rastok nego se ovaj naziv odnosio i na današnje Jezero koje sada pripada općini Pojezerje a nekada je pripadalo općini Vrgorac, ako ne na čitavo Jezero a ono svakako na njegovu sjevernu stranu prema Dusini, Prologu i Otrićima odakle se isto tako vode rastaču. U prilog tome popis iz 1585. god. donosi nekoliko naznaka. Navodi se “selo Dusina, dio jezera Rastok sa ribnjakom u blizini spomenutog sela...” Očito je ovdje da se radi o današnjem selu Dusina u općini Pojezerje i da se navedeni ribnjak mogao nalaziti samo na današnjem Jezeru ispod sela. Potom se navodi “selo Selce, dio jezera Rastok sa ribnjakom u blizini spomenutog sela...” Mislim da se ovdje radi o današnjem zaseoku Seoci u selu Otrići koji se nalazi na južnim padinama ispod brda Gračine. Nesumnjivo je da se već navedeno “jezero Bile vode”, koje je popisano u posjedu sela “Crni Grm”, odnosi na današnji Jezerac. Vjerojatno i “selo Seljenje u blizini Vrgorca, pripada Ljubuškom...”, što ga donosi nedatirani popis,⁹¹ odnosi na isto “selo Selce”. I u popisu nahije Imotski iz 1585. god. spominje se “Toma sin Šimunov, 100 iz sela Selce pripada Ljubuškom”.⁹² Potom se spominje “selo Obrenići...” zajedno s već ubiciranim mezrom “Zavelin” i “Plavkovom njivom” u blizini “Rastoka”. Sve upućuje da se radi o današnjem selu Otrići u općini Pojezerje, iako se to sa sigurnošću ne može ustvrditi. U popisu iz 1477. god. ovo selo spominje se pod imenom “Otrić” i pripada u puste zemlje.⁹³ U vlaškom popisu upisano je kao “selo Otrići” s 4 oženjena i 1 neoženjenim Vlahom.⁹⁴ U nedatiranom popisu upisana je “mezra Ostrić”,⁹⁵ koja ima i drugi naziv “Burmak”. Mislim da je u nazivu “Ostrić” slovo “s” ušlo kao pisarska pogreška.

Na prostoru Jezera, koje se spominje u jednoj ispravi iz 1419. god. kao “Jeferzah”,⁹⁶ a za koje sam utvrdio da se u turskom popisu iz 1585. god. naziva “jezero Rastok”, nalazilo se već spomenuto “selo Dusina” uz

---

⁸⁹ STK LJ, M - 1 10.000.

⁹⁰ A. ALIČIĆ, “Prilog izučavanju...”, 100 GMH, str. 192.

⁹¹ ISTO, str. 193.

⁹² Z. KORDIĆ, nav. dj., str. 113.

⁹³ A. ALIČIĆ, *Poimenični popis 1477.*, str. 91.

⁹⁴ A. ALIČIĆ, “Prilog proučavanju...”, 100 GMH.

⁹⁵ ISTO, str. 193.

⁹⁶ M. SIVRIĆ, “Srednjovjekovna župa Gorska”, SHŽ, str. 151.

koje se navodi "...dio jezera Rastok sa ribnjakom u blizini sela Dusina u posjedu stanovnika spomenutog sela". Već sam naglasio da se ovdje radi o selu Dusini u općini Vrgorac. Selo se navodi i u nedatiranom popisu kao "mezra Dusina sa G. i D. Gorom...",⁹⁷ što znači da je dio sela bio pust ili je možda cijelo selo bilo napušteno. U okviru ovoga sela upisan je i "Skup"⁹⁸ u blizini crkve Petrova u selu Dusina..." Crkva sv. Petra sačuvala se do danas zajedno s malim grobljem, nalazi se ispod strmih litica iznad sela, ali je potpuno zapuštena. Ova crkva smatrala se najstarijom u vrgoračkom kraju i postoji jedna zabilješka u župnom uredu, koja gradnju crkve stavlja u 1600. god.⁹⁹ Međutim, ova crkva je postojala i prije 1585. god. kada je spominje turski popis. Da li je crkva tu postojala i prije dolaska Turaka? Je li se sačuvala od rušenja ili je bila porušena pa ponovo obnovljena, to ne znamo. U popisu župa iz 1599. god. nemamo spomen sela Dusine ali se u prvoj polovici 17. st. u spisima zaostroškoga samostana spominje selo Dusina u sastavu župe Zajezerje koja se protezala od Dusine do Vratara.¹⁰⁰

Na krajnjem sjeverozapadnom dijelu Jezera između današnjih sela Dusine i Vine ispod lokaliteta Liskovac nalazila se popisana "mezra Olučka..." Taj lokalitet i danas se naziva Lučka¹⁰¹ i izgleda da se ovdje radi o još jednoj očitoj pogrješci pisara ili samoga prevoditelja deftera. Lučka se spominje kao selo u popisu župa iz 1599. god. kao dio župe Nadjezero ili Međujezero (*Nadjezero ili Međujezero s Rastokom od Lučka do Vratara*).¹⁰²

Negdje na prostoru "jezera Rastok" nalazilo se "selo Brekal" s naznakom da pripada Vrgorcu, selo je podosta veliko s prihodom od 1800 akči. Ovdje se sigurno ne radi o današnjem naselju Brela u Primorju. Selo je bilo negdje u okolini Dusine jer se u nedatiranom popisu navodi "mezra Dusina sa G. i D. Gorom blizu sela Brehala..."¹⁰³ U istom popisu navodi se "selo Brehal" s oznakom da pripada Ljubuškom i s prihodom od 1800 akči. Ovo selo spominje i vlaški popis kao "selo Brehar..."¹⁰⁴ s 11 oženjenih i 4 neoženjena Vlaha.

---

⁹⁷ A. ALIČIĆ, 100 GMH, str. 193.

⁹⁸ Pazar, trgoviste.

⁹⁹ V. VRČIĆ, *Vrgorska krajina*, Vrgorac, 1972., str. 70.

¹⁰⁰ K. JURIŠIĆ, nav. dj., str. 138.

¹⁰¹ STK LJ, M - 1 10.000.

¹⁰² K. JURIŠIĆ, nav. dj., str. 138.

¹⁰³ A. ALIČIĆ, "Prilog proučavanju...", 100 GMH, str. 193.

¹⁰⁴ ISTO, str. 190.

Tu na prostoru “jezera Rastok” nalazilo se i “selo Biletići...” uz koje se navodi “dio jezera Rastok sa ribnjakom u blizini spomenutog sela...” Iz istoga sela najvjerojatnije je i “Toma Stupov iz sela Biletići...”, iako se ovo može odnositi i na selo Biletiće u Brotnju. Unatoč svemu ubikacija “sela Brekal” i “sela Biletići” ostaje i dalje otvorena.

3.4. Vrgorac i okolina

U blizini “jezera Rastok” nalazilo se i popisano “selo Vrgora...” Selo je popisano dva puta s ukupnim prihodom od 1950 akči. U selu se nalazio i “čifluk... Karadže iz sela Vrgorac, pripada spomenutom...” U nedatiranom popisu “selo Vrgorac” popisano je u više navrata. Najprije kao “selo Vrgorac Rastok” s naznakom da pripadaju Ljubuškom i prihodom od 600 akči. Potom kao “selo Vrgora i Rastok” s prihodom od 1400 akči pa opet kao “Vrgora i Rastok” s prihodom od 700 akči. Zatim, ribnjak u selu Vrgora.¹⁰⁵ Neprijeporno je da se ovo selo odnosi na današnji Vrgorac. Imajući pred očima prihode sela, izgleda da je selo bilo podosta veliko. Isto tako, čini se da je selo značajno participiralo u ataru “jezera Rastok” što i ne čudi s obzirom na njegov položaj. Vrgorac se prvi put spominje 19. veljače 1444. u povjesnim vrelima kralja Alfonsa V. izdanoj hercegu Stjepanu kao “Vergolaz, Vgor cohi supi castello con contato”, i u njegovo drugoj povelji upućenoj hercegu Stjepanu 1. lipnja 1454. spominje se kao “Vergoran cum pertinentiis suis” a u povelji rimsко-njemačkoga 20. siječnja 1448. cara Fridriha III. izdanoj hercegu Stjepanu spominje se kao “castrum Wereraetz”.¹⁰⁶ Ne može se točno utvrditi kada su Turci zauzeli Vrgorac. Jurišić navodi da ako turski spisi od 1492. god. stalno spominju Zaostrog da je bio u vlasti Turaka vjerojatno je da je i Vrgorac iste godine već bio u turskim rukama, a ono najkasnije od pada Imotskog koji “Grad Imocki Turčin osvoi na 1493.”¹⁰⁷ Međutim, Vrgorac je već 1477. god. bio u turskim rukama. Naime, u turskom popisu iz 1477. god. u džematima vojvode Dadoja i Ivana Kačića u Primorju navode se, među ostalima, i sela Drvenik, Labčani, Makar, Rogoznica, Brehali, Podgora, Podaca, Hraštani, Vrh Dol, Tučepi...,¹⁰⁸ čija su imena prepoznatljiva i koji su bili u turskoj vlasti, onda je i Vrgorac bio u turskim rukama. Vrgorac je odmah postao središte novoformirane nahije “Gorska župa”

---

¹⁰⁵ ISTO, str. 193.

¹⁰⁶ M. SIVRIĆ, “Srednjovjekovna župa Gorska”, str. 151.

¹⁰⁷ ISTO, str. 16.

¹⁰⁸ A. ALIČIĆ, *Poimenični popis 1477.*

koja je bila istovjetna srednjovjekovnoj župi "Gorskoj" koja se spominje u poveljama bosanskoga kralja Stjepana Ostoje 28. prosinca 1408., Jurja Hrvatinića Vojsalića 12. kolovoza 1434. i povelji Alfonsa V. od 19. veljače 1444. i kojom su vladali vlastela Jurjevići.¹⁰⁹

Popis iz 1585. god. u više navrata spominje i "tvrdavu Vrgorac". Ova utvrda spominje se prvi put već 1503. god.¹¹⁰ nalazila se na litici iznad mjesta i sigurno je postojala i prije dolaska Turaka. God. 1519. dizdar ove tvrđave bio je Sulejman, a sljedeće 1520. god. spominje se posadnik ove tvrđave topdžija Mustafa koji je imao timar u mjestu Dernek kod Vrgorca.¹¹¹ Tvrđava je početkom 17. st. ponešto izgubila na značaju i oko 1626. god. bila je gotovo bez obrane, imala je dizdara i samo trojicu aga.¹¹² Popis pokazuje da je Vrgorac kao središte nahije bio naselje mnogo manje od Ljubuškog ali i da je islamizacija uzela većega maha. Popis donosi i "zemin Zalužje..." s naznakom da "...pripada Vrgori..." potom je upisana i "mezra Maline u Vrgorcu..." s naznakom da pripada Ljubuškom. Ubikacija ovoga zemina i ove mezre ostaje i dalje otvorena, međutim ova naznaka, da pripada Ljubuškom, vjerojatno upućuje na to da je dio prihoda s te mezre pripadao posadnicima tvrđave Ljubuški.

S naznakom da "...pripada Vrgorcu" u "...selu Kotar" upisan je čifluk "...pod imenom Okoluzi, u posjedu stanovnika spomenutog sela..." Nisam siguran da se ovi nazivi odnose na današnja sela Kutac i Kotezi u općini Vrgorac, ali djelomično upućuju na to.

Zatim popis donosi i "skup Binjagor u selu Vrhdoł pripada nahiji Ljubuški". I u nedatiranom popisu upisan je "Panađur" u selu "Vrhdoł" s istim prihodom od 60 akči¹¹³ i s oznakom da pripada Ljubuškom. Unatoč tome što ovaj naglasak da selo pripada nahiji Ljubuški djeluje zbunjujuće, mislim da se ovdje radi o selu koje pripada nahiji Gorskoj i koje je u popisu iz 1477. god. u džematu Ivana Kačića upisano kao "selo Vrh Dol"¹¹⁴ u Primorju sa 6 domova. Najstariji spomen ovoga sela je od 12. kolovoza 1434. u povelji Jurja Hrvatinića Vojsalića, u kojoj se spominju i neka mjesta u župi Gorskoj, ito sela "...Dragljani, Kozica, Hraštane, Vrh Doo i Zahojane..."¹¹⁵ U prvoj polovici 17. st. u popisu

---

¹⁰⁹ M. SIVRIĆ, "Srednjovjekovna župa Gorska", str. 145.

¹¹⁰ H. ŠABANOVIĆ, nav. dj., str. 162.

¹¹¹ H. HASANDEDIĆ, *Muslimanska baština Bošnjaka*, II, str. 39.

¹¹² K. JURIŠIĆ, nav. dj., str. 19.

¹¹³ A. ALIČIĆ, "Prilog proučavanju...", 100 GMH, str. 194.

¹¹⁴ A. ALIČIĆ, *Poimenični popis 1477.*, str. 95.

¹¹⁵ M. SIVRIĆ, "Srednjovjekovna župa Gorska", SHŽ, str. 145.

župa samostana Makarske spominje se župa Vrhdol, kojoj pripadaju Vrhdol Gornji, današnje selo Župa Biokovska, zatim Vrhdol Donji, današnje selo Rašćane, te sela Slivno, Krstatice i Kozica.¹¹⁶ Da je selo Vrhdol bilo jedno od važnijih mjesta u nahiji Gorska, svjedoči i povijesni izvor iz 1640. god., koji u selu Vrhdol spominje kneza Marka.¹¹⁷ U ovom je mjestu zasigurno postojao mali trg i prije dolaska Turaka, koji se vjerojatno održavao na blagdan sveca zaštitnika i u blizini njemu posvećene crkve. Ali u turskom defteru nema podatka koji bi upućivao da je tu tada postojala neka crkva. Crkva je najvjerojatnije bila porušena, da li odmah nakon izdavanja kanun-name za bosanski sandžak 1516. god.¹¹⁸ kojom se izričito naređuje rušenje novopodignutih crkava i križeva ili se to dogodilo u valu turskoga bijesa 1563. god. kad su porušeni samostani u Mostaru i Ljubuškom,¹¹⁹ ne možemo utvrditi. Nedugo poslije turskoga popisa 1585. god. u razdoblju Sisačkoga rata 1591.-1606. god. sagrađene su današnje crkve sv. Mihovila i sv. Ivana u "starom Vrdolu", koje su dovršene prije konca 1601. god.¹²⁰

Popis donosi i "selo Hrastova glavica..." s napomenom da pripada Vrgorcu i u njemu je popisan jedan zemin "...u blizini sela Hrastova glavica..." Ovo bi se moglo odnositi na današnje selo Rašćane u općini Vrgorac. Ovo selo se spominje u povelji Jurja Hrvatinića Vojsalića od 12. kolovoza 1434. kao "Hraštane".¹²¹ U popisu iz 1477. god. navodi se u džematu Ivana Kačića kao "selo Hraštan" s 5 domova.¹²² Možda je i "selo Hrasno"¹²³ koje donosi vlaški popis istovjetno s gore spomenutim. Ovo selo se spominje 1562. god. u teskeri Memi-vojvode u svezi s oslobađanjem od nekih nameta dok su služili franjevcima u samostanu.¹²⁴

U blizini Vrgorca navodi se "selo Papratnica" i u njemu hajmani. Ovo selo navodi se tri puta s ukupnim prihodom od 600 akči s navodom da pripada Vrgorcu "u selu Papratnica, pripada Vrgorcu..." Radi se o današnjem istoimenom selu u općini Vrgorac koje je i prije dolaska

---

¹¹⁶ K. JURIŠIĆ, str. 139.

¹¹⁷ ISTO, str. 117.

¹¹⁸ *Kanuni i kanun-name za bosanski, hercegovački, zvornički, kliški, crnogorski i skadarski sandžak*, Sarajevo, 1957., str. 19.

¹¹⁹ D. MANDIĆ, *Etnička povijest Bosne i Hercegovine*, str. 169.

¹²⁰ *Rašćane od stare Vrdolske župe do naših dana*, Rašćane, 2000., str. 14.

¹²¹ M. SIVRIĆ, nav. dj., SHŽ, str. 145.

¹²² A. AHMED, *Poimenični popis 1477.*, str. 95.

¹²³ A. AHMED, "Prilog proučavanju...", 100 GMH, str. 190.

¹²⁴ M. SIVRIĆ, nav. dj., SHŽ, str. 153.

Turaka bilo dobro naseljeno, o čemu svjedoči i najveća nekropola stećaka u ovom kraju.¹²⁵ Ovo selo je popisano i u nedatiranom defteru s prihodom od 300 akči.¹²⁶

3.5. Veljaci i njemu susjedni toponimi

Zanimljivo je da današnje selo Veljaci u ovom popisu nije ni jednom popisano kao selo, nego su uglavnom popisani objekti koji pripadaju "Veljaku" ili su u blizini "Veljaka" ili su s "Veljakom". Izgleda da se pojam "Veljak" odnosio na širi prostor današnjih sela Veljaka i Graba. Naime, narod i danas prostor oko Kostenice u Grabu naziva Mali Veljaci.¹²⁷ Inače, najstariji spomen Veljaka jest u povelji bosanskog kralja Dabiše od 26. travnja 1395.¹²⁸ U turskom popisu iz 1477. god. među brojnim pustim mjestima u džematu vojvode Dadoja u Primorju¹²⁹ navodi se i selo "Vilejanci". Mislim da se iza ovoga imena krije selo Veljaci i da se ovdje radi ili o pogrješci popisivača ili samoga prevoditelja deftera. Vjerojatno bi vjerodostojan oblik u najmanju ruku mogao biti "Velijanci". Ovo selo navodi se u tzv. vlaškom defteru kao "selo Veljak" s 23 oženjena i 28 neoženjenih Vlaha.¹³⁰ I u nedatiranom popisu pojам "Veljak" više se puta navodi.¹³¹ U popisu župa samostana Zaostrog iz 1599. god. nalazi se i župa Veljaci koja je bila veoma prostrana. Iz navedenoga se vidi da se selo Veljaci sastojalo od Gornjih i Donjih Veljaka.¹³² Popis iz 1585. god. pokazuje da su Veljaci bili veoma prostrano naselje i važno gospodarsko središte. Osobito se spominju brojni mlinovi i stupe koji u tadašnjem sustavu gospodarenja predstavljaju iznimno važne gospodarske objekte. U popisu se navode "mlinovi Sedrenik u blizini Veljaka", ukupno je bilo 6 mlinova i jedna stupa s prihodom od 195 akči. Ovi mlinovi spominju se i u nedatiranom popisu.¹³³ Sedrenik je lokalitet koji se nalazi u današnjem selu Grabu između zaseoka Gorica i Gornji Grab.¹³⁴ Potom se navode "mlinovi Ćaskokovica pripada Veljaku..." s ukupno 3 mlina i 2 stupe.

¹²⁵ V. VRČIĆ, nav. dj., str. 82 i 83.

¹²⁶ A. ALIČIĆ, "Prilog proučavanju...", 100 GMH, str. 194.

¹²⁷ M. SIVRIĆ - T. ANĐELIĆ, nav. dj., SHŽ, str. 127.

¹²⁸ ISTO, str. 126.

¹²⁹ A. ALIČIĆ, Poimenični popis 1477., str. 91.

¹³⁰ A. ALIČIĆ, "Prilog proučavanju...", 100 GMH, str. 190.

¹³¹ ISTO, str. 193.

¹³² K. JURIŠIĆ, nav. dj., str. 138.

¹³³ A. ALIČIĆ, "Prilog proučavanju...", 100 GMH, str. 193.

¹³⁴ STK M 1-10.000.

Ovdje bi se najprije moglo raditi o lokalitetu Koćuša u Veljacima gdje se nalazi vodopad na rijeci Trebižatu i brojni ostaci mlinica od kojih su neke dijelom još u funkciji. Mislim da nazivi "Časkokovica" i Koćuša dolaze od glagola "skočiti". U nazivu "Časkokovica" osnova riječi je "skok" a Koćuša je ona koja skače "(S)Koćuša". U nedatiranom popisu popisani su "mlinovi Kašila Kukavica u Veljaku..." s istim prihodom kao i mlinovi "Časkokovica" od 120 akči. Mislim da bi se ovdje moglo raditi o istom lokalitetu unatoč tome što ovaj naziv "Kašila Kukavica" zbunjuje i što može biti izvor novih polemika i rasprava, posebno o etimologiji imena Koćuša. Potom se navodi "mlinova u Veljaku i Fragustin...", sve skupa 14 mlinova i 6 stupa. Gdje bi bili ovi mlinovi u Veljacima, ne može se utvrditi. Međutim, zanimljiv je ovaj pojam "Fragustin". Ovaj pojam bi se najprije mogao odnositi na "nahiju Fragustin", koja se javlja u izvorima od 1537./1538. god. a koja je obuhvaćala Gornje primorje¹³⁵ i koja je dobila ime po fra Augustinu Jurjeviću.¹³⁶ Ovi mlinovi bi mogli biti i na području nahija Vrgorac i Ljubuški, gdje su se nalazile brojne baštine fra Augustina, koje su mu Turci ostavili kad je stupio u njihovu službu i kojima je on vladao kao vojvoda.¹³⁷

Dalje su upisane i dvije njive: "njiva Orahovina i Vučine u blizini sela Veljak..." U nedatiranom popisu isto se navode dvije njive "Orahovina i Vodine" u blizini Veljaka.¹³⁸ Mislim da se radi o istim njivama. Njiva "Vučine" vjerojatno se odnosi na dio polja od Vištičinih kuća prema Orahovlju, koji se danas naziva Bućine.¹³⁹ Njiva "Orahovina" je zemljište uz glavnu cestu u selu Orahovlju u pravcu Veljaka.¹⁴⁰

Zatim, imamo jedan ribnjak zanimljiva imena "sa ribnjakom Okolovrgorac Luka..." Ovaj ribnjak najvjerojatnije se nalazio na području današnjega sela Orah u općini Vrgorac. Središnji dio sela odmah iza Mahovca naziva se Luka a domaći ljudi, kad idu putem preko Banje u Vrgorac, kažu da idu "okolovrgoraca".¹⁴¹ Ovaj ribnjak je popisan i u nedatiranom popisu s nešto većim prihodom.¹⁴² Uz ribnjak se nalazio i

---

¹³⁵ K. JURIŠIĆ, nav. dj., str. 14.

¹³⁶ O fra Augustinu Jurjeviću vidi u: K. JURIŠIĆ, nav. dj., str 13 i 14.

¹³⁷ ISTO, str. 14.

¹³⁸ A. ALIČIĆ, "Prilog proučavanju...", 100 GMH, str. 193.

¹³⁹ Podatak dao Vice Petrović pok. Blaža iz Veljaka, rođ. 1925. god.

¹⁴⁰ ISTO.

¹⁴¹ Podatke dali Ivan Rešetar pok. Joze rođ. 1922. god. i Mate Rešetar pok. Ivana rođ. 1922. god., obojica iz sela Orah.

¹⁴² A. ALIČIĆ, "Prilog proučavanju...", 100 GMH, str. 193.

“čifluk katiba Hasana” za kojeg se kaže da “pripada Luci”. Negdje na prostoru današnjih sela Oraha i Orahovlja nalazio se i “zemin Orahovina” za koji se naglašava da je “u blizini Bojne...”, tj. današnjega sela Banje. U popisu župa iz 1599. god. samostana Zaostrog nalazimo i selo Orah pod istim imenom i selo Orahovlje pod imenom “Orovje”.¹⁴³ God. 1633. spominje se “Musa, sin Abdulahov iz sela Orah” koji je iste godine prešao na islam.¹⁴⁴ God. 1683. spominje se Sule koji je bio vlasnik nekoga zemljišta u Orahu po imenu Zahadionik i koje je predato u posjed fratribima u Zaostrogu.¹⁴⁵

Popis donosi i “selo Kruševo” s napomenom da pripada Ljubuškom. U popisu župa iz 1599. god. u sastavu župe Veljaci nalazi se i selo “Kruševo sve do Rastoka”.¹⁴⁶ Mislim da se ovdje radi o današnjem zaseoku Kruševo u selu Grabu. Iz priloženoga vidi se da je “selo Kruševo” obuhvaćalo najveći dio današnjega sela Grab vjerojatno do već ubiciranoga “sela Rastoka”.

3.6. Stari toponim Visoka, Mlade i Klobuk

Na području Graba nalazila se i “mezra Visdoka”, to je današnji lokalitet Visoka. U popisu župa 1599. god. nalazimo selo “Visoka” u župi Veljaci.¹⁴⁷ Izgleda da je baš na području Visoke bilo središte srednjovjekovne župe “Velike” po kojoj su Veljaci i dobili ime. Tu se nalazilo srednjovjekovno naselje Visoka, za koje se pretpostavlja da je bilo županijsko središte i čiji su ostaci i danas samo dijelom vidljivi. Na ovom lokalitetu sačuvala se i grubo klesana kamena stolica koja je zasigurno bila županovo prijestolje.¹⁴⁸ U blizini Visoke prema zapadu nalazi se lokalitet Kostenica s ostacima zida. Fra Petar Bakula je mislio da je tu nekad bio samostan i crkva sv. Ivana Krstitelja.¹⁴⁹

Zapadno od Visoke nalazilo se i selo Gorica, u kojem je upisan samo jedan zemin s prihodom od 100 akči: “...zemin... u selu Gorica...” Gorica je danas dio sela Grab. Mislim da se ovo ne može odnositi na sela Goricu u općini Čapljina i istoimenno selo u općini Grude.

---

¹⁴³ K. JURIŠIĆ, nav. dj., str. 138.

¹⁴⁴ ISTO, str. 253.

¹⁴⁵ H. HASANDEDIĆ, nav. dj., str. 53.

¹⁴⁶ K. JURIŠIĆ, nav. dj., str. 138.

¹⁴⁷ ISTO, str. 138.

¹⁴⁸ M. SIVRIĆ - T. ANĐELIĆ, nav. dj., str. 125.

¹⁴⁹ ISTO, str. 126.

U blizini Veljaka zasigurno se nalazio i "prelaz Mladi Derić... i ljetna ispaša Kačućevo polje..." Sve ukazuje na to da se ovdje radi o prijelazu preko rijeke Trebižata koja se u ovom dijelu toka naziva "Mlade" i "Mladi".¹⁵⁰ Ne bih se složio s Alerićevim obrazloženjem da naziv Mlade dolazi od arapske riječi "muaddel", što znači izmijenjen, prepravljen, uravnotežen ili od polusloženice "Muaddel-rika".¹⁵¹ Priklonio bih se radije mišljenju da se iza pojma Mlade krije toponomička sintagma "Mlade vode", koja se odnosi na brojne izvore od Tihaljine pa sve do Ljubuškog koji svake jeseni donose obilje vode koja preplavljuje čitav kraj.¹⁵² Međutim, ovdje je zanimljiv drugi dio naziva ovog prijelaza "Derić" koji vjerovatno označava dernek, skup ili trg. Ovdje je i bio skup na "Ilindan" samo što je popisivač vjerovatno zbog blizine sela Klobuka ovaj skup upisao u Klobuku (skup u...i Klobuk na Ilindan...) Nije mi poznato da se Ilindan ikad slavio u Klobuku a na lokalitetu Mlade na cesti Vitina - Veljaci nalazimo kapelu sv. Ilije na veoma starom groblju koje se zove Mlade. Uz ovu kapelu nalaze se ostaci jedne manje crkve kao i srednjovjekovna nekropola stećaka te arheološki nalazi iz rimskoga doba. Jedna rimska stela je ugrađena u kapelu sv. Ilije kao nadvratnik.¹⁵³ Što se tiče ove ljetne ispaše "Kačućevo polje" koja se zajedno navodi s prijelazom na Mladima, ona nije velika sudeći po ukupnom prihodu za prijelaz i ispašu koji je iznosio 100 akči. Ta ispaša je zasigurno bila negdje u blizini prijelaza i moglo bi se raditi o dijelu polja na lijevoj obali rijeke koje se zove "Koćuše"¹⁵⁴

Zanimljivo je da se selo Klobuk samo jednom spominje u turskim popisima, ito u ovom iz 1585. god. ali i sada samo usput. U popisu župa 1599. god. nalazimo selo Klobuk u župi Veljaci ali pored Klobuka spominje se i selo Šiljegvišta koje danas pripada Klobuku.¹⁵⁵ Međutim, prostor Klobuka je i u tursko doba morao biti dobro naseljen. Na prostoru Klobuka je najvjerojatnije bilo i popisano selo "Zavala" s oznakom da pripada Ljubuškom "sa livadom Ruganica u selu Zavala..." Ja sam terenski obradio čitavo područje nahije Ljubuški i samo sam na prostoru Klobuka našao lokalitet "Zavala" koji se nalazi na desnoj obali rijeke Trebižat

---

¹⁵⁰ D. ALERIĆ, nav. dj., str. 297.

¹⁵¹ ISTO, str. 304.

¹⁵² ISTO, str. 300.

¹⁵³ R. DODIG, "Mlade kod Veljaka - kontinuitet od antike", Hercegovina, broj 3, 1997., str. 17-20.

¹⁵⁴ Podatak dao Petrović Vice Blažov, rođ. 1925. god., iz sela Veljaka.

¹⁵⁵ K. JURIŠIĆ, nav. dj., str. 138.

prema brdu nasuprot izvoru Klokun na prostoru zaseoka Dabrnja.¹⁵⁶ Ime livade u tom selu nije se sačuvalo.

Isto tako na prostoru Klobuka mogla se nalaziti i “mezra Radovina Kruška” s prihodom od 300 akči. Naime, današnji prostor zaseoka Poljane od crkve i dalje prema zapadu uz cestu Ljubuški - Grude naziva se “Donja i Gornja Kruška”.¹⁵⁷ Tko je bio taj Radovan, ne znamo ali je zasigurno bio utjecajna osoba koja je možda imala i baštine u ovom kraju. Možda se njegovo ime sačuvalo u nazivu jednoga brda između Gornje Vitine i Grljevića koje se zove “Radovan”.¹⁵⁸

3.7. *Selo Vojihnići (Vojnići)*

Tu između sela Veljaka i Klobuka popis donosi “selo Vojihnići”. Selo je upisano dva puta s ukupnim prihodom od 640 akči i s naznakom da pripada Ljubuškom. Isto tako ovo selo je upisano i u nedatiranom defteru s mnogo većim prihodom od 1400 akči.¹⁵⁹ Iz priloženoga se vidi da se radi o današnjem selu Vojnići u općini Ljubuški. Selo je dobilo ime po skupini Vlaha Vojihnića koji se spominju u povelji Juraja Vojsalića izdanoj velikaškoj obitelji Jurjević 1434. god.¹⁶⁰ I u popisu župa iz 1599. god. Vojnići se spominju kao selo u župi Veljaci.¹⁶¹ Vojnići su kao selo imali dva imena: “u posjedu sela Doli drugi naziv Vojihnići...” Ime “Doli” sigurno je starije ime ovoga sela i do danas se sačuvalo u imenu sela Dole koje se nalazi u blizini Vojnića. U selu su upisane i dvije mezre: “mezra Šipun poljana i Kladnići u posjedu sela Doli drugi naziv Vojihnići...” Mezra “Kladnići” je prepoznatljiva i zasigurno je bila na prostoru lokaliteta Kladnik koji obuhvaća jedan veći dio zemljišta između Veljaka i Vojnića.¹⁶²

Mezra “Šipun poljana” je u nedatiranom defteru upisana kao “Siva poljana”. Ovaj dio imena “Šipun” me navodi da ovu mezru smjestim na područje današnjega sela Šipovača. Naime, tadašnje “selo Vojihnići” bilo je veoma prostrano i pored Dola i Kladnika obuhvaćalo je i današnje selo Šipovaču. Da je Šipovača bila sastavni dio “sela Vojihnića”, svjedoči najstarija sačuvana matica krštenih u franjevačkom samostanu u Zaostrogu,

---

¹⁵⁶ STK LJ, M 1 - 10.000.

¹⁵⁷ STK Lj, M 1 - 10.000.

¹⁵⁸ STK Lj, M 1 - 10.000.

¹⁵⁹ A. ALIĆIĆ, “Prilog proučavanju...”, 100 GMH, str. 193.

¹⁶⁰ M. SIVRIĆ - T. ANĐELIĆ, nav. dj., str. 128.

¹⁶¹ K. JURIŠIĆ, nav. dj., str. 138.

¹⁶² STK LJ, M - 1 - 10.000.

u kojoj se u selu Vojnićima spominje neki Pekić.¹⁶³ A koliko nam je poznato, Pekić je mogao biti samo s lokaliteta “Pekuše”, koji se nalazi poviše Male Šipovače¹⁶⁴ i koji je dobio ime po svojim nekadašnjim stanovnicima Pekićima.

3.8. Vitina i njezino okruženje: Kopač, Proboj, Radišići, Brestica

Nasuprot Veljacima s druge strane polja popisano je “selo Vitina”. Jasno je da se radi o današnjem selu Vitini. U popisu iz 1477. god. ne nalazimo selo Vitinu, međutim, u vlaškom popisu selo Vitina je prvo popisano ukupno s 22 oženjena i 12 neoženjenih Vlaha. Pored sela upisana je i mezra Vitina što znači da dio sela nije bio naseljen.¹⁶⁵ I u nedatiranom popisu jednom je popisano selo Vitina i u njemu hajmani.¹⁶⁶ I u popisu iz 1585. god. u “selu Vitini” prevladavaju hajmani. U blizini Vitine popisan je i “zemir Krčevine, to je otok koji je nastao od šume u blizini sela Vitina u posjedu stanovnika sela Vitina”. Očito je da se radi o ataru današnjega sela Otok u blizini Vitine. Inače u području polja koje okružuje selo Otok prevladavaju nazivi “krči i krčevine”.¹⁶⁷ Uočljivo je da selo Vitina nije veliko i da je s relativno malim prihodom. Isto tako u popisu župa iz 1599. god. selo Vitina uopće se ne spominje ali se javlja selo “Futica” iza čega se krije vjerojatno Utvica, danas dio sela Vitina. Vitina će tek od 17. st. početi dobivati na većem značaju. U Vitini je 1602. god. Selim-aga sagradio nastambu koja je služila kao musafirhana, a tu se nalazio i konak obitelji Mesihovića, koji je 1687. god. zapalio uskočki vojvoda Stojan Janković u svom pohodu na Mostar.¹⁶⁸

U popisu susrećemo i jedan zanimljiv pojam koji se zasigurno odnosi na neko područje jer se navodi da “pripada Rakiti” ili da “pripada Rakitnoj”. Ovaj pojam najprije se može odnositi na područje vrbove šume koja se koristila u kulturi pletera koša ili košara. Međutim, Bruckner dovodi praslavenski *ork u vezu s rijekom i tumači “rakita” kao “die am Bach, Fluss wachsende”.¹⁶⁹ Ja sam obilazeći teren naišao na dva lokaliteta

---

¹⁶³ Ž. DESPOT, “Najstarija sačuvana matica krštenih u franjevačkom samostanu u Zaostrogu”, Kačić, 25, Split 1993., str. 105.

¹⁶⁴ STK Lj, M 1 - 10.000.

¹⁶⁵ A. ALIČIĆ, “rilog proučavanju...”, 100 GMH, str. 189.

¹⁶⁶ ISTO, str. 193.

¹⁶⁷ STK Lj, M 1 - 10.000.

¹⁶⁸ H. HASANDEDIĆ, nav. dj., str. 124.

¹⁶⁹ P. SKOK, *Etimološki riječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knj. III, Zagreb, 1973., str. 102. i 103.

koji nose istovjetan naziv i koji se nalaze veoma blizu. Naime, jedan dio polja oko Grabovnika naziva se "Rakite".¹⁷⁰ Isto tako jedan dio sela u Gornjoj Vitini nosi naziv "Rakitno".¹⁷¹ Sigurno je da "Rakitno" iz ovoga popisa nije bilo u Gornjoj Vitini, nego je to bilo područje, kako popis navodi, koje je uključivalo više sela i širi prostor. To je moglo odnositi na područje između današnjih sela Veljaka, Grabovnika, Otoka, Vitine i Grabova Vrela. Popis donosi i dvije mezre, prva je "mezra Brstica u blizini sela Veljak..." a druga je "Brestica Luka" za koju se navodi da pripada "Rakitnoj" (*i dio mezre Brestica Luka... pripada Rakitnoj...*). Mislim da se ovdje radi o jednom te istom naselju koje je bilo u blizini Veljaka i čiji je jedan dio nosio ime "Luka", a to potvrđuje činjenica da se u nedatiranom popisu "mezra Brstica" navodi kao "selo Brestica u blizini Veljaka" s prihodom od 300 akči, što znači da je tada bila naseljena.¹⁷² To naselje najprije bi se moglo nalaziti na lokalitetu zaseoka Tribča uz koji se nalazi jedan veći dio polja koji se zove "Stare Luke".¹⁷³ To zemljište nosi i drugi naziv "Galijatovina".¹⁷⁴ Popis donosi i "dio mezre Orahov dol" za koju sam u prvi mah mislio da je treba tražiti na području sela Oraha i Orahovljia, međutim, ova mezra je posve sigurno pripadala "Rakitnom" jer nedatirani popis donosi "dio mezre Orahov do u Rabitnom..." s prihodom od 300 akči.¹⁷⁵ Isto tako "Rakitnom" je pripadala i mezra "Slobodnići" (*mezra Slobodnići, pripada Rakiti...*), ona je bila "u posjedu stanovnika sela Čuske...". Iz priloženoga slijedi da je i ovo selo pripadalo "Rakitnom" ali ne znamo gdje se točno nalazilo. Zanimljivo je ime ovoga sela i možda bi se moglo dovesti u vezu s pojmom "Časkokovica".

Potom je upisan "čifluk..." poznat pod imenom Gorica..." s relativno velikim prihodom od 1200 akči. Ovaj čifluk je bio vakuf koji je pripadao "mezri Slobodnići" jer se navodi "koja je vakuf i u granicama spomenute mezre...". Prihodi su uglavnom od vinograda, ribnjaka i zimskih ispaša. Kad su uvakufljena ova dobra i koju svrhu, ne znamo ali su "upisane u budžetima i vakufnamama". Imajući pred očima da je "mezra Slobodnoći" pripadala "Rakitnom" kao i činjenicu da je čifluk imao velik prihod od vinograda, ribnjaka i zimskih ispaša, mislim da je čifluk bio prostran i da

---

¹⁷⁰ Podatak dao Ivan Paradžik Jurin, rođ. 1937., iz Vitine.

¹⁷¹ Podatak dao Ivan Paradžik Jurin, rođ. 1937., iz Vitine i Vice Petrović Blažov rođ. 1925. iz Veljaka.

¹⁷² A. Aličić, "Prilog proučavanju...", 100 GMH, str. 193.

¹⁷³ STK Lj, M 1 - 25.000.

¹⁷⁴ STK M 1 - 10.000.

¹⁷⁵ A. Aličić, "Prilog proučavanju...", 100 GMH, str. 192.

se nikako nije mogao nalaziti na lokalitetu Gorica u Grabu nego se najvjerojatnije nalazio na području današnjih Veljaka od Koćuše pa sve do Ambara koji se i danas naziva Gorica i Donja Gorica.¹⁷⁶

Popis donosi i "zemin Zgon" s prihodom od 250 akči. Ovaj zemin je popisan i u nedatiranom defteru dva puta; jednom s prihodom od 255 akči i s označom da pripada Ljubuškom: "zemin Zgon pripada Ljubuškom...",¹⁷⁷ a drugi put s prihodom od 250 akči. Ovi zemini bi se mogli nalaziti na najmanje dva mjesta, vjerojatno na lokalitetu "Zgoni" u Veljačkom polju koji obuhvaća širok pojas polja prema rijeci Trebižatu, i na lokalitetu "Zgoni" koji obuhvaća dio polja iza ljubuške tkaonice od Kosove Gorice na Humcu prema Ljubuškom.¹⁷⁸

Čudno je da ovaj popis uopće ne spominje "selo Prokat" koje se u popisu iz 1477. god. navodi kao jedno od tri naselja u nahiji Ljubuški s 8 domova i ukupnim prihodom od 792 akče.¹⁷⁹ Isto selo navodi se i u vlaškom popisu ali bez oznake da pripada Ljubuškom.¹⁸⁰ Mislim da se ovo selo odnosi na današnji Proboj u općini Ljubuški, koje popis župa iz 1599. god. navodi kao selo "Probod" u župi Veljaci.¹⁸¹

Tu u blizini Ljubuškog bio je prijelaz Radešići kako se navodi u popisu (prijelaz Radešići... u blizini Ljubuškog...). Samo ime prijelaza navodi nas da pomislimo na današnje selo Radišće pokraj Ljubuškog. Ne znam tko je bio taj "Radeša" i njegovi potomci ali se čini vjerojatnim da su današnji Radišići dobili po njima ime. A da je to tako i bilo, svjedoči i podatak iz sidžila mostarskoga kadije od 1632. god., u kojem se spominje Mahmud Kuković "iz sela Radišića" za koje se kaže da pripada Ljubuškom.¹⁸² Taj prijelaz sigurno se nalazio na važnom putu, jer je prihod od njega bio višestruko veći od onoga na Mladima i mogao se nalaziti u Proboju gdje su Turci sagradili most na tri luka preko kojega je išao glavni put od Ljubuškog prema Duvnu.¹⁸³

Od ovoga prijelaza prema Ljubuškom moralo se nalaziti najmanje jedno veće naselje imajući pred očima velike površine plodnoga zemljišta kao i glavni put koji je tuda prolazio prema Ljubuškom. Istražujući to

---

¹⁷⁶ STK Lj, M 1-10.000.

¹⁷⁷ A. ALIČIĆ, "Prilog proučavanju...", 100 GMH, str. 193.

¹⁷⁸ STK Lj, M 1-10.000.

¹⁷⁹ A. ALIČIĆ, *Poimenični popis 1477.*, str.398.

¹⁸⁰ A. ALIČIĆ, "Prilog proučavanju...", 100 GMH, str. 190.

¹⁸¹ K. JURIŠIĆ, nav. dj., str. 138.

¹⁸² A. M. MUJIĆ, *Sidžil*, str. 236.

¹⁸³ H. HASANDEDIĆ, nav. dj., str. 126.

područje otkrio sam dva veoma zanimljiva lokaliteta za koje vjerujem da se spominju u ovom popisu i koji nam mogu pomoći u ubikaciji naselja što se nalazilo na potezu od Proboja prema Ljubuškom a to su lokalitet "Dvorišta" i lokalitet "Zličina".¹⁸⁴ Popis donosi "selo Dvorište" s prihodom od 280 akči, kao i "zemin Dvorište". Ovo selo najvjerojatnije nalazilo se na današnjem lokalitetu "Dvorišta" koji se nalazi na krajnjem zapadnom dijelu Ljubuškog prema Radišićima odmah ispod Kokota i koji obuhvaća širi kompleks zemljišta oko današnje robne kuće "Kerametal". U nedatiranom popisu spominje se "mezra Dvorište", što znači da je ovo selo nešto ranije bilo pusto.¹⁸⁵ Međutim, treba imati na umu da je ovo malo selo popisano u okviru jednoga veoma velikoga sela koje se zove "selo Glinac" i za koje je naznačeno da pripada Ljubuškom. Prihod ovoga sela je podosta velik i iznosi 1800 akči. Međutim, u ovom selu su popisani i drugi prihodi u visini od 2000 akči ali ne znam zašto nisu iskazani u ukupnom prihodu sela. Selo je raspolagalo velikim količinama plodnoga zemljišta i u njemu se navode brojni zemini kao "zemin od dijela jezera Kopač, u posjedu Juraja i Vuka Rupčića..."¹⁸⁶ Ovaj zemin je bio povelik i činio je zasigurno glavninu prihoda u ukupno iskazanom prihodu od 2000 akči. Potom je još jednom popisan "zemin jezero Kopač u posjedu posadnika tvrđave Ljubuški..." s iznimno velikim prihodom od 1000 akči. Potom se na drugom mjestu spominje "zemin... i dio jezera Kopač". Tu u blizini "sela Dvorišta" najvjerojatnije je bila i popisana "njiva Zličine" koja se mogla nalaziti negdje na prostoru lokaliteta "Zličina" što se nalazi u Radišićima Donjim ispod Glavice iza Skokinih kuća. "Selo Glinac" prije 1585. god. ne spominje se u turskim defterima niti se poslije javlja u izvorima pod ovim imenom. Na temelju svega navedenoga pretpostavljam da se ovo selo nalazilo na širem području Radišića Donjih i da je selo ponajprije moglo dobiti naziv po sastavu zemljišta u kojem se nalazi veliki udio gline.

Tu u prostoru između Ljubuškog, Humca, Radišića i Proboja prema Otoku i Grabovniku koje obiluje plodnim zemljištem najprije se moglo nalaziti već spomenuto "jezero Kopač". Samo tu su se mogli nalaziti tako brojni popisani zemini i vinogradi koji su pripadali ovom jezeru s veoma velikim prihodima što sam ih već naveo. U nedatiranom popisu

---

¹⁸⁴ Podatke dao Bariša Škegro Franin, rod. 1926. god., iz Radišića Donjih.

¹⁸⁵ A. ALIČIĆ, "Prilog proučavanju...", 100 GMH, str. 191.

¹⁸⁶ O Rupčićima vidi više u V. PAVIČIĆ, Hardomiljski rodovi, Hardomilje, 1998., str. 225. i dalje.

ovo jezero u gotovo istovjetnom kontekstu spominje se kao “jezero Kosače”. Mislim da se ovdje radi o jednom te istom jezeru. Ovo upućuje na mogućnost da je to jezero prije dolaska Turaka bilo posjed humskih velikaša Kosača. Tu treba tražiti i “dio jezera Brača...”, koje nedatirani popis donosi pod imenom “zemin Bročna” za koji se kaže da je na jezeru “Kosače”,¹⁸⁷ zatim i “jezero Kanac” za koje se kaže da je u blizini Ljubuškog: “zemin u jezeru Kanac... u blizini Ljubuškog...”

3.9. Jezero Svetoga Gusta, Hranjeva glavica i Pribin

Isto tako u Ljubuškom je popisano i “jezera Sveti Gusta s vinogradom pripada Ljubuškom...” Aličić je mislio da se ovdje radi o crkvi sv. Augustina, koja nije bila u funkciji i čije su posjede obrađivali muslimani i za to davali desetinu.¹⁸⁸ Ovo nas sve upućuje na red pustinjaka sv. Augustina, koji se javljaju već u 13. st. u hrvatskim krajevima i koji su utemeljili svoju Dalmatinsko-hrvatsku provinciju te su uz ostalo imali svoja prebivališta u Makarskom primorju i u Neretvi. Posve je sigurno da su u 15. st. uoči pada Krajine pod Turke imali svoj samostan u Zaostrogu i u Makarskoj. Čini se veoma vjerojatnim da su augustinci imali svoje prebivalište i u zaleđu Biokova na području Ljubuškog kao i svoju crkvu. Jer, da su imali samo zemljšni posjed, što je bilo moguće, teško da bi se i nakon jednoga stoljeća turske vlasti sačuvao naziv koji upućuje na njih. Moguće je da su, nakon što su augustinci uzmaknuli pred Turcima iz ovih krajeva, crkvom i posjedom jedno vrijeme upravljali franjevci i da je crkva porušena u valu turiskog nasilja 1563. god. kada je porušen i samostan u Ljubuškom.¹⁸⁹

Tu pored Ljubuškog popisano je i “selo Hranjeva glavica u blizini Ljubuškog...” U popisu iz 1477. god. navodi se “mezra Hrastova mladica, pusta”.¹⁹⁰ Mislim da se ovdje radi o današnjem selu Hrašljani kod Ljubuškog. Na drugom mjestu navodi se “dio Hraljangola na rijeci Pribin...” za koji mislim da se isto odnosi na Hrašljane i koji pokazuje da je selo imalo pristup rijeci. O kojoj je rijeci riječ? Pored naziva “Pribin” na drugom mjestu navodi se “ribnjak na rijeci Prebran...” Mislim da se ovi nazivi odnose na jednu te istu rijeku te da se radi o rijeci Trebižat. Osnova riječi “Prib/in” i “Preb/ran” veoma je slična osnovi riječi “Treb/ižat”. O

---

¹⁸⁷ A. ALIČIĆ, “Prilog proučavanju...”, 100 GMH, str. 191.

¹⁸⁸ ISTO, str. 194.

¹⁸⁹ B. S. PANDŽIĆ, *Hercegovački franjevci*, Mostar, 2001., str. 22.

¹⁹⁰ A. ALIČIĆ, *Poimenični popis 1477.*, str. 400.

porijeklu imena Trebižat i danas postoje različita mišljenja i pristupi koji i pored toga što nude suvisla objašnjenja nemaju mnogo međusobnih dodirnih točaka.¹⁹¹

U blizini Ljubuškog popisana je "polovica sela Vitaljina u blizini sela Ljubuški..." Ovdje je očito da se radi o današnjem zaseoku u selu Hrašljani. U popisu iz 1477. god. u timaru posadnika tvrđave Ljubuški upisana je "mezra Vitaljina" koja je pusta.¹⁹² U sumarnom popisu hercegovačkoga sandžaka iz 1519. god. spominje se mezra "Vitaljina" s prihodom od 269 akči a u nedatiranom defteru nalazimo "selo Vitaljina" s oznakom da pripada Ljubuškom,¹⁹³ što znači da je selo već bilo naseljeno. Vitaljina je kao naselje nastala na rimskoj cesti Narona - Bigeste, čiji se jedan dio odvajao i preko rimskoga mosta koji se nalazio u Vitaljini drugom stranom rijeke i usporedo vodio do Bigesta.¹⁹⁴ Zanimljiv je pristup koji porijeklo naziva sela Vitaljine i Vitine dovodi u svezu s etničkom grupom Vetonaca.¹⁹⁵

3.10. *Vitaljina, Studenci, Hardomilje, Cerno, Crnopod, Ligat*

Nasuprot Vitaljini, s druge strane rijeke, posve sigurno nalazilo se popisano "selo Hardomilići" s naznakom da pripada Ljubuškom. Radi se o današnjem selu Hardomilje. Selo je izgleda bilo slabo naseljeno, u njemu se spominju hajmani sa skromnim prihodom od 150 akči. Na drugom mjestu navodi se "dio mezre Otulište u ruci Juraja Hardomilića...", za koju se kaže da pripada Ljubuškom. Gdje se nalazila ova mezra, nisam mogao utvrditi. Ime ovoga sela je nastalo od vlaške skupine Hardomilića koji se spominju u povelji Jurja Vojsalića iz 1434. god. i koji su naseljeni u ljubuškom kraju.¹⁹⁶ U turskim popisima ovo selo ne susrećemo prije 1585. god. a u popisu župa iz 1599. god. nalazimo selo "Ardmilje" u župi Međugorje.¹⁹⁷

Od Ljubuškog dalje prema istoku nalazilo se popisano "selo Studenci" s veoma velikim prihodom od 1900 akči ali je prihod ovoga sela iskazan skupa s prihodom "sela Vrbovnik" u ukupnom iznosu od 4320 akči.

---

¹⁹¹ R. DODIG, "Toponimija Hardomilja", str. 92.

¹⁹² A. ALIČIĆ, Poimenični popis 1477., str. 393.

¹⁹³ A. ALIČIĆ, "Prilog proučavanju...", 100 GMH, str. 190. i 192.

¹⁹⁴ R. DODIG, "Miljokaz cara Licinija", Hercegovina, broj 6-7, Mostar, 2000/200., str. 43.

¹⁹⁵ P. ANĐELIĆ, "Srednjovjekovna župa Večenike (Večerić) i postanak Mostara", SHŽ, str. 175.

¹⁹⁶ ISTO, str. 128.

¹⁹⁷ K. JURIŠIĆ, nav. dj., str. 138.

Potom se opet spominje "selo Studenci drugi" ali ovaj put sa skromnim prihodom od 235 akči. Odmah do njega popisano je "selo Vrbovnik" s isto tako skromnim prihodom od 339 akči. U nedatiranom popisu "selo Studenci" je popisano s "Vlattušićima" a ukupan prihod je iznosio 4220 akči.¹⁹⁸ Gdje se nalazilo "selo Vrbovnik" i na što se odnose "Vlatušići", ni na osnovu čega nisam mogao utvrditi. Selo Studenci nalazimo u sumarnom popisu hercegovačkoga sandžaka iz 1519. god. podijeljeno u dva timara.¹⁹⁹ U popisu iz 1477. god. navodi se "selo Gornji Studenci" s oznakom da pripada Ljubuškom. U njemu je popisan jedan zapušten mlin, jedna zapuštena stupa te livada "Luka". Ova livada vjerojatno se odnosi na kompleks zemljišta ispod crkve na desnoj obali Studenčice prema mostu koji se i danas zove "Luka".²⁰⁰ Izgleda da je dio sela bio nenaseljen jer se u istom popisu navodi "mezra Gornji Studenac, pusta". Ovo selo spominje se i u vlaškom popisu s 11 oženjenih i 7 neoženjenih Vlaha. U njemu je popisan i jedan mlin pod imenom "Hercegov mlin" i livada "Zgon" za koju Aličić kaže da se kasnije navodila kao mezra i "mezra Kralovina" u blizini Studenaca.²⁰¹ Ova livada "Zgon" najvjerojatnije se odnosi na veći kompleks zemljišta što se nalazi od Petkovića kuća preko Matice (Studenčice)²⁰² koje se i danas naziva "Zgoni". Posebno je zanimljiv ovaj mlin koji je najvjerojatnije prije dolaska Turaka bio u posjedu hercega Stjepana ili nekoga od njegovih sinova. U popisu iz 1477. god. ovaj mlin je naveden kao pust ali je ubrzo bio obnovljen i proširen za još jedan mlin ili mlinicu jer se u vakufnama Ćejvan-čehaje iz 1554. god. u okviru uvakufljenih dobara navode "obje mlinice i stupe s nazivom kebe denki koje se nalaze u mjestu zvanom Studenci, koje pripada tvrđavi Ljubuški..." Čini se da su ove mlinice bile, već dugo vremena, veoma važni gospodarski objekti jer se dalje navodi: "Nema potrebe detaljnije ih objašnjavati i opisivati, jer su dobro poznate običnom i uglednjem čovjeku."²⁰³ Ove mlinice opet se navode u vakufnama Ćejvan-čehaje od 4. listopada 1558. "obje mlinice koje se nalaze u mjestu zvanom Studenci koje pripada tvrđavi Ljubuški, kao i stupa koja se zove 'kebedenki' koja se nalazi također tamo, a svi ti objekti su na rijeci zvanoj Studenci".²⁰⁴ I u vakufnama

¹⁹⁸ A. ALIČIĆ, "Prilog proučavanju...", 100 GMH, str. 191.

¹⁹⁹ ISTO, str. 190.

²⁰⁰ Podatke dao Stipe Barišić Perin, rođ. 1932. god., iz Studenaca.

²⁰¹ A. ALIČIĆ, "Prilog proučavanju...", 100 GMH, str. 190.

²⁰² Podatke dao Jozo Brkić Nikolin, rođ. 1927., iz Studenaca.

²⁰³ Vakufname, navedeno, str. 85.

²⁰⁴ ISTO, str. 114.

Nesuh-age Vučjaka iz 1564. god. spominje se mlinica na “rijeci Studencima”²⁰⁵ i opet se naglašava da “nema potrebe detaljnije određivati te objekte, jer su općepoznati”. I u popisu iz 1585. god. spominje se “2 komada mlinova na rijeci Studenac”. Gdje su bile ove mlinice, ne može se pouzdano utvrditi, jer su se mogle nalaziti na bilo kojem od više vrela od kojih nastaje rijeka Studenčica. Međutim, u k. o. Studenci broj 101 nalazimo kat. čest. 265 (kuća s mlinom “vakuf”), to je jedan mlin koji je svake godine licitiranjem izdavan pod zakup i koji je 1848. god. izgorio. Potom je obnovljen i 1882. god. je došao u posjed Mate i Ante Zupca.²⁰⁶ Da li je ovaj mlin istovjetan onima iz 15. i 16. st. ostaje otvoreno pitanje. Isto tako vidjeli smo da u popisima osim “sela Studenci” susrećemo i naziv “selo Studenci drugi” te “selo Gornji Studenci”. Ovo nam ukazuje da je i tada u ovom selu postojao izvjestan dualizam naziva koji se sačuvao do danas. U popisu nahije Imotski isto se navodi “selo Studenci pripada Ljubuškom”.²⁰⁷ Međutim, u njemu je popisana “baština Crnopod” što nas navodi na mogući zaključak da je prostor današnjega sela Crnopoda tada bio u sastavu sela Studenaca i da se naziv Gornji Studenci odnosio uglavnom na prostor Guljevine, Pirićne i Crnopoda. Inače ovo je najstariji spomen sela Crnopoda u povijesnim vrelima. Ime ovoga sela je složenica Crno/pod i označava nešto što pripada “Crnom” ili se nalazi pod njim. U ovom slučaju pojam “Crno” se odnosi na današnje selo Cerno koje se nekad zvalo “C/e/rno”, jer sam uvjerenja da selo Cerno nije dobilo ime po vrsti hrasta cer.

Tu u blizini Studenaca najvjerojatnije nalazio i “zemin Likanj...” U nedatiranom popisu navodi se kao “zemin Likan”.²⁰⁸ Ovo bi se moglo odnositi na lokalitet i zaselak Ligat u selu Hrašljani ali nije sigurno.

3.11. Okoliš Čapljine: Jasenica, Crnići, Crni Vrh

Na desnoj obali Trebižata na krajnjem istoku nahije Ljubuški popisano je “selo Jasenica” i u njemu jedan porezni obveznik “Hasan Dimitrijev, u selu Jasenica”. U posjedu ovoga sela upisana je i “mezra Osoje u sinoru sela Jasenica...” Ovu mezru navodi i nedatirani popis kao “mezra Osoja u sinoru sela Jasenica”.²⁰⁹ Očigledno je da se radi o današnjem

---

²⁰⁵ ISTO, str. 146.

²⁰⁶ H. HASANDEDIĆ, nav. dj., str. 105.

²⁰⁷ Z. KORDIĆ, nav. dj., str. 113.

²⁰⁸ A. ALIČIĆ, “Prilog proučavanju...”, 100 GMH, str. 191.

²⁰⁹ A. ALIČIĆ, “Prilog proučavanju...”, 100 GMH, str. 192.

selu Jasenica u općini Čapljina. Jasenica je veoma staro naselje i u povijesnim izvorima spominje se još 6. travnja 1399. u jednoj pritužbi dubrovačke vlade upućenoj knezovima Radivojevićima u svezi s uskraćivanjem prava na vodu, ispašu i sjeću drva na tom prostoru.²¹⁰ Toponimi Carina i Mitnica na desnoj obali rijeke Trebižata ukazuju i na trgovačku važnost Jasenice.²¹¹ Navedena "mezra Osoje" najvjerojatnije se nalazila na području današnjega sela Zvirića. U selu se sačuvao lokalitet "Osoje" iznad Dodigovih kuća.²¹² Ja sam osobno istražio ovaj lokalitet i nisam pronašao nikakve tragove nekoga starijeg naselja a Dodizi su naselili taj lokalitet tek koncem 19. st. Čvrstog sam uvjerenja da se ova mezra nalazila na lokalitetu Crkvina na vrhu polja u sjeni između brda Otarine i Male Gradine. Prostor ispod Male Gradine prema Balinskoj dragi i danas se naziva Osoje. Tu se nalazi lokalitet Crkvina na kojem se još vide ostaci srednjovjekovne crkve po kojoj je lokalitet i dobio ime. Tu ispod Crkvine u Juretića ogradi nalaze se ostaci nekih građevina s obrađenim kamenom, koje su vjerojatno bile u funkciji same Crkvine. Na žalost, ovaj lokalitet veoma je slabo istražen. Najzanimljiviji nalaz na Crkvini jest ostatak jednoga arhitrava, kamene grede, koji je vrlo dobro obrađen i koji nas upućuje na pomicao da se tu nekada nalazio i manji rimski hram. Sama blizina Narone i velike količine plodnoga zemljišta uvjetovali su naseljenost Zvirića još u rimsko doba. U prilog tome ide i činjenica da sam prilikom kopanja kanala za vodovod početkom 80-ih godina prošlog stoljeća rubom polja, od Ogradetina preko Zgona do Sinokosa pronašao veće količine opeke i keramike iz rimskoga doba koju sam do danas sačuvao.

U popisu iz 1477. god. nalazimo Zviriće i Jasenicu kao puste zemlje što znači da je stanovništvo izbjeglo.²¹³ U popisu župa iz 1599. god. Zvirići se ne spominju iako je ovaj prostor morao pripadati župi Međugorje zajedno s navedenim naseljima "Biačom, Ardomiljem i Ljubuškim".²¹⁴ Zvirići i Jasenica opet se zajedno javljaju u izvorima 1693. god. kada je Mihajlo Zubac-Radmanović oslobođio od Turaka Zviriće kod Ljubuškog i Jasenicu kod Čapljine.²¹⁵ Zanimljivo je da sam prilikom obilaska terena na prostoru Jasenice između Crnog Brda i Velike Gradine pronašao

²¹⁰ SRED. HUM. ŽUP., str. 86.

²¹¹ P. OREČ, "Toponomastika Počitelja na Neretvi kod Čapljine", Humski Zbornik, 2, Zagreb - Čapljina, 1996., str. 271.

²¹² Podatak dao Vlado Ilić Stipanov, rođ. 1930. god., iz Zvirića.

²¹³ A. ALIČIĆ, *Poimenični popis 1477.*, str. 91.

²¹⁴ K. JURIŠIĆ, nav. dj., str. 138.

²¹⁵ M. VEGO, *Historija Brotnja*, str. 222.

lokalitet “Izbine” i lijevo od njega prema jugoistoku lokalitet “Viništa” što upućuje na uzgoj vinove loze i pravljenje vina. Pored Izbina sam pronašao ostatke tri guvna za vršenje žita.

Tu u blizini Jasenice i Zvirića bio je i “dernek Crnići pripada nahiji Ljubuški...”, koji se najvjerojatnije nalazio u današnjem selu Crnići u općini Čapljina i koje graniči s naseljem Prud što se u izvorima spominje još 1399. god.²¹⁶ Moguće je da se iza naziva srednjovjekovnoga mjesta “Crni Vrh” kriju današnji Crnići. Naime, u jednom manuskriptu spominje se obitelj Rupčić iz mjesta Rupčić u blizini šume ili planine koja se zove Crni Vrh u Hercegovini: “Rubcich de Loco Ruchich apud silvam Carnivarh in Ercegovina.” Isto tako u testamentu Radonje Radosalića, trgovca iz Neretve od 17. 11. 1459. i 8. 6. 1462. navodi se Vuk Rupčić iz mjesta Crni Vrh.²¹⁷ Ako znamo da se odmah iznad Crnića ispod brda Mitruše nalazi zaseok Rupčića a nasuprot njemu je dominantno Crno brdo, veoma je vjerojatno da se Crni Vrh odnosi na današnje Crniće i da su Crnići tada zauzimali širi prostor visoravni prema Jasenici. Ne znam što je moglo uvjetovati razvoj trga u ovom mjestu. Iako selo Crnići raspolaže znatnim količinama veoma plodnoga zemljišta, komunikacijske pretpostavke ne idu u prilog značajnijem razvoju trgovine. Naime, jedini pogodni komunikacijski pravac selo ima preko Pruda prema Ljubuškom i prema Vidu. S druge strane, neki značajniji put prema Gabeli nikako nije mogao voditi iznad blata jer je područje neprohodno i krševito. Treći komunikacijski pravac je isto tako bio nepodesan i vodio je Kekovom dragom prema Jasenici. Možda se ovdje slavio neki značajan svetac kojeg izvor ne spominje pa je trg bio u toj funkciji.

Dalje je popisano “selo Čapljina” s navodom da pripada Ljubuškom, potom se opet navodi “selo Čapljina” s oznakom da pripada Počitelju. Ovo selo sigurno je pripadalo nahiji Luka koja je obuhvaćala prostor donje Neretve, ona je bila istovjetna sa starom hrvatskom župom koja se spominje u povelji bosanskoga kralja Ostoji 28. prosinca 1408., koju je izdao braći Radivojevićima-Jurjevićima.²¹⁸ Nahija Luka prvi put spominje se 1477. god.²¹⁹ Selo Čapljina navodi se i u vlaškom popisu te stoji da pripada Počitelju, a u kojem je bilo 5 oženjenih i 9 neoženjenih vlaha.²²⁰ U popisu iz 1477. god. Čapljina se spominje dva puta;

---

²¹⁶ M. SIVRIĆ, “Srednjovjekovna župa Luka”, SHŽ, str., 86.

²¹⁷ ISTO, str. 129.

²¹⁸ ISTO, str. 73.

²¹⁹ H. ŠABANOVIĆ, nav. dj., str. 163.

²²⁰ A. ALIČIĆ, “Prilog proučavanju...”, 100 GMH, str. 190.

jednom se ubraja u puste zemlje,²²¹ a drugi put spominje se kao “mezra Čapljina, pusta”.²²²

3.12. Počitelj, Čačeva, Dabrica, Drijen, Gojanovići, Kosarići, Modrič, Skočim

Popis dalje donosi “mezru Dabrica” koja se u sedam navrata navodi zajedno s “Čačevom”. Ovdje se radi o Dabrići kod Počitelja jer popis navodi “dio Čačeva i Dabrice, u blizini tvrđave Počitelj...” Sudeći po prihodima Dabrica je raspolagala s velikim količinama obradivoga zemljišta u okviru kojeg su dominantno mjesto zauzimali vinogradi i bašće. Tako se spominju vinograd i bašča “Debeli put” za koje nisam uspio utvrditi gdje su se nalazili. U popisu iz 1477. god. navodi se “mezra Dabrica, pusta”.²²³ Selo je u međuvremenu opet naseljeno ali je još uvijek veliki dio sela bio pust.

Zajedno s Dabricom navodi se i “Čačovo” koje se zajedno s Dabricom navodi sedam puta “dio mezre Dabrica i Čačovo...”, međutim, nigdje ne стоји да je “Čačovo” selo ili mezra. Ovaj pojam ipak se odnosio na naselje jer u popisu iz 1477. god. navodi se “mezra Čečevo, pusta”.²²⁴ Mislim da je prevoditelj napravio pogrešku kad je ovaj pojam preveo kao “Čačovo” nego je ispravni naziv naselja bio “Čečevo” kako je ono i upisano prvi put 1477. god. Po svemu sudeći ovaj pojam bi se mogao odnositi na današnje selo Čeljevo u općini Čapljina koje raspolaže s velikim količinama plodnoga zemljišta iskazanoga u popisu kroz brojne vinograđe i bašće. U Čeljevu se nalazi lokalitet “Vinine” koji se odnosio na dio polja prema Strugama, što ga je odnijela Neretva.²²⁵

Sjeverno od Počitelja uz Neretvu, vjerojatno na prostoru sela Ševać Polje, nalazilo se “selo Gojanovići”, u kojem je popisana zimska ispaša i jedan zemin “Kosariča sa zimskom ispašom u selu Gojanovići...” Naime, čitav pojas polja ispod sela i danas se naziva Gojanovići.²²⁶ U popisu iz 1477. god. navodi se “mezra Gojanović, pusta”.²²⁷ Selo je u međuvremenu ponovno naseljeno. Ovaj “zemin Kosariča”, koji se navodi u ovom selu,

---

²²¹ A. ALIĆIĆ, *Poimenični popis 1477.*, str. 91.

²²² ISTO, str. 605.

²²³ ISTO, str. 605.

²²⁴ ISTO, str. 605.

²²⁵ Podatke dao Ivan Jovanović, rođ. 1927. god., iz Čeljeva.

²²⁶ Podatke dao Mato Dadić, rođ. 1936. god., iz Ševać Polja.

²²⁷ A. ALIĆIĆ, *Poimenični popis 1477.*, str. 605.

najprije bi se mogao nalaziti na lokalitetu "Košarine", koji se odnosi na jedan veliki dio polja od Ševać Njiva prema Domanovićima.²²⁸ Potom popis navodi i selo Masočići. Ovo selo nalazimo u popisu iz 1477. god. kao "selo Matočići", u kojem se spominju i neke njive što su ostale iza Hercega (*njive koje su ostale iza Hercega u selu zvanom Matočići*).²²⁹ Uz ovo selo popisana je i baština zanimljiva imena "Grkov dol", "sa dijelom baštine Grkov dol i dijelom baštine sela Masočići..." Ova se baština nalazila na dijelu polja uz rijeku Bregavu od kamenoloma prema selu Prebilovcima.²³⁰ Ovo me navodi na pomisao da bi se pojam "Masočići" mogao odnositi na današnje selo Tasovčiće u Čapljini. Pored ostalog, osnova riječi M/asoč/ići veoma je slična osnovi riječi T/asov/čići. Ovo selo je dobilo ime po rodu Tasovića ili Tasovčića koji su prebivali u Neretvi i koje susrećemo još 1336. god. u dubrovačkim dokumentima i koji su imali svoj grb.²³¹ U katoličkom groblju u Tasovčićima postoji križ tzv. krstača s ostatkom neke građevine iznad njega, narod ovo mjesto naziva "Tasov grob" ili Mauzolej.²³² God. 1632. u sidžilu mostarskoga kadije navode se Tasovčići pod današnjim imenom.²³³

Potom popis donosi "čifluk od dijela mezre Skočin..." Ova mezra nalazila se na prostoru današnjega sela Višića, ito na prostoru samoga središta sela uz desnu obalu Krupe. Taj dio sela i danas se naziva Skočim.²³⁴ U popisu iz 1477. god. u nahiji Počitelj nalazi se "mezra Skočin, pusta".²³⁵ Na drugom mjestu navodi se "mezra Skočim, pripada Mostaru" kao jedna od četiri mezre u posjedu Vlaha, što znači da je u njoj bilo ratarskoga i vlaškoga stanovništva.²³⁶ Inače, prvi spomen sela Višića imamo u povelji bosanskoga kralja Ostaje od 28. prosinca 1408., u kojoj se navode Višići s carinarnicom "et gabellam subtus Visechium".²³⁷ Na istom mjestu gdje se nalazila "mezra Skočin" nalazilo se srednjovjekovno naselje Nekranj, "Nechragnō" koje se prvi put spominje 1397. god. i u njemu se navodi carinarnica.²³⁸

²²⁸ STK, M 1-10 000.

²²⁹ A. ALIČIĆ, *Poimenični popis 1477.*, str. 604.

²³⁰ Podatak dao Miladin Dragičević, rođ. 1956. god., iz Prebilovaca.

²³¹ S. VUKOREP, "Prilog proučavanju podrijetla hrvatskog pučanstva Počiteljskog kraja", *Humski zbornik*, 2, Zagreb - Čapljina, 1996., str. 275-277.

²³² M. SIVRIĆ, "Srednjovjekovna župa Luka", SHŽ, str. 96.

²³³ A. M. MUJIĆ, *Sidžil*, str. 32.

²³⁴ Podatke dali Barić Vinko rođ. 1925. god. i Blažević Slavko rođ. 1934. god., oba iz Višića.

²³⁵ A. ALIČIĆ, *Poimenični popis 1477.*, str. 605.

²³⁶ ISTO, str. 611.

²³⁷ M. SIVRIĆ, "Srednjovjekovna župa Luka", str. 73.

²³⁸ ISTO, str. 87.

Tu u blizini brda Modriča na lijevoj obali Neretve nalazio se i popisani istoimeni vinograd “sa vinogradom Modriča...” U popisu iz 1477. god. u dijelu nahijs Dubrava popisano je i “selo Modriča, pusto u posjedu vlaha”.²³⁹ Ovo selo zasigurno se nalazilo negdje na lokalitetu Modrič iznad Tasovčića na lijevoj obali Neretve, međutim u izvorima se kasnije ne spominje.

Možda se tu u blizini Tasovčića nalazio i “zemin Branićine sa vinogradom i bašćom...”, ito na lokalitetu sličnoga imena Vranićevine, koji obuhvaća dio polja uz Bregavu prema Tasovčićima.²⁴⁰

Negdje na prostoru Neretve trebalo bi biti selo “Dren Bila” koje popis navodi “zemin baština... u selu Dren Bila...” U popisu iz 1477. god. u nahijs Blagaj dva puta se spominje selo “Dren” kao zimovalište: “...zimuju u mjestu po imenu Dren...”²⁴¹ Ne znam radi li se ovdje o jednom te istom selu. Koje je to selo, ne može se sa sigurnošću reći ali svakako nas bar upućuje na današnje selo Drijen u općini Čapljina.

3.13. Gorica, Gradina, Loznica

Popis donosi i “ribnjak na rijeci Prebran sa Krčevinama od čuprije Ajdin-age, do zemljišta koje je isušeno do rijeke Neretve...” Već sam ranije naveo da se ime “Prebran” odnosi na rijeku Trebižat. Iz priloženoga se vidi da se taj most nije nalazio daleko od Neretve. Ustvari, on se mogao nalaziti samo u Strugama gdje je bio glavni prijelaz preko rijeke Trebižata na putu koji je vodio od Gabele desnom obalom Neretve prema sjeveru. Današnja sela Struge i Gorica spominju se veoma rano u povijesnim vrelima. Struge se spominju još 6. travnja 1399. u već navedenoj pritužbi dubrovačke vlade.²⁴² Most je ovdje bio i prije dolaska Turaka jer se Gorica spominje u svezi s utvrdom “...un castello in Goriza...” kao i s mostom “il ponte della Goriza...”²⁴³ Gradnja mosta smješta se u 1452. god. Ovaj most je bio strateški veoma važan osobito za obranu važne turske utvrde Gabele i njegovim padom turska posada u Gabeli se morala predati 1694. god.²⁴⁴ U vakufnama Nesuh-age Vučjaka određena su sredstva “za popravak mosta na rijeci Radobolji i drugog mosta na

---

²³⁹ A. ALIČIĆ, *Poimenični popis 1477.*, str. 603.

²⁴⁰ Podatak dao Dragićević Miladin, rođ. 1956. god., iz Prebilovaca.

²⁴¹ A. ALIČIĆ, *Poimenični popis 1477.*, str. 140 i 142.

²⁴² M. SIVRIĆ, “Srednjovjekovna župa Luka”, SHŽ, str. 86.

²⁴³ ISTO, str. 86.

²⁴⁴ T. MACAN, *Iz povijesti Donjega Poneretavlja*, str. 50 i 51.

rijeci Trebižatu, kada to bude potrebno”.²⁴⁵ Ne znam da li se ovo odnosi na ovaj most u Strugama ili možda na neki drugi. Iz svega se može zaključiti da je na rijeci Trebižatu tada bilo samo dva mosta i dakako više riječnih prijelaza od kojih su neki spomenuti u popisu iz 1585. god. Osim ovoga mosta u Strugama koji je tada zasigurno postojao, uzvodno na rijeci Trebižat sigurno je postojao još jedan most na lokalitetu Željugošte kilometar i pol nizvodno od vodopada Kravice. O ovom mostu veoma malo se zna a narodna predaja uglavnom govori da je iz turskoga doba. Ovaj most je vjerojatno bio u funkciji održavanja najkraće i najsigurnije veze Ljubuškog s važnom utvrdom u Gabeli koja je vodila preko Zvirića i Jasenice. Most je imao dva kamena luka od kojih je jedan uništila riječna bujica poslije Drugoga svjetskog rata. Na dijelu porušenoga luka bio se sačuvao kamen s natpisom koji je možda sadržavao dragocjene podatke o gradnji mosta, međutim, taj je kamen iskorišten kasnije za popravak ili izgradnju vodonatapnoga kanala.

Isto tako u Klobuku na lokalitetu Osoje Turci su izgradili most s četiri kamena luka koji je poznat kao “Kavazbašin most” i koji je i danas u funkciji. Međutim, ne znamo kada je most izgrađen i je li uopće postojao u vrijeme popisa 1585. god.

Na lijevoj obali Neretve najvjerojatnije se nalazila “mezra Lozibile i Gradina...”, ito na prostoru sela Gnjilišta u općini Čapljina. Mislim da se pojam “Lozibile” odnosi na današnji lokalitet Loznica koji se nalazi između sela Klepći i Gnjlilišta a pojam “Gradina” odnosi se na istočni dio Gnjlilišta na kraju brda Kučeva koji se i danas tako zove.²⁴⁶ U povelji kralja Matijaša Korvina od 2. studenog 1465. spominju se sela Gnjlilište i Lozica.²⁴⁷ U popisu iz 1477. god. navodi se “selo Loznica, pusto” u dijelu nahije Dubrave. Na drugom mjestu u popisu zapuštenih mezri navodi se i “mezra Loznnica, pusta”.²⁴⁸ Na lokalitetu Loznica nalaze se ostaci rimskoga puta s kaldrmom i ostatkom kolotečina usječenih u stijene.²⁴⁹

---

²⁴⁵ Vakufname, str. 146.

²⁴⁶ STK M 1 - 10.000.

²⁴⁷ M. SIVRIĆ, “Srednjovjekovna župa Luka”, str. 74.

²⁴⁸ A. ALIČIĆ, *Poimenični popis 1477.*, str. 603. i 606.

²⁴⁹ V. ATANACKOVIĆ-SALČIĆ, “Arheološko nalazište na području Hutova Blata”, Hercegovina, 1, 1981.

3.14. Dretelj, Šurmanci, Crnica, Međugorje

Odmah do Čapljine nalazi se i popisano “selo Dretelj” s oznakom da pripada Blagaju: “...u selu Dretelj, pripada Blagaju”. Osim sela spominje se i “mezra Dretelj”, što znači da dio sela nije bio naseljen. U selu su, uz ostalo, popisana i tri zemina, što i nije čudno jer selo Dretelj raspolaže s velikim količinama plodnoga zemljišta. I u popisu iz 1477. god. u nahiji Počitelj navodi se “mezra Dretelj, pusta” kao i u popisu zapuštenih mezri: “...mezra Dretelj, pusta”.²⁵⁰

Sjevernije uz desnu obalu rijeke Neretve nalazilo se popisano “selo Šurmanci” i u njemu jedna baština. Zanimljiv je pristup koji govori o porijeklu imena ovoga sela i koji ga dovodi u vezu s talijanskim riječi “sormontare”, engleskom “surmount” i francuskom “surmonter” koje u biti znače: nadvisiti, prijeći, svladati, prijeći preko vrha.²⁵¹ Ovo selo se u više navrata spominje u sidžilu mostarskoga kadije.²⁵²

Odmah iznad Šurmanaca nalazi se i popisana “zimska ispaša Cernica” a koja se po svemu odnosi na današnje brdo Crnicu koje je svojom prostranošću i visinom od 522 m dominantno u ovom kraju. Na vrhu samoga brda nalaze se ostaci gradine iz ilirskoga doba.²⁵³ Na lokalitetu “Stanjevac” na brdu Crnici nalazi se stećak u obliku sanduka a Crnica se spominje i u sidžilu mostarskoga kadije iz 1633. god.²⁵⁴

Sa zapadne strane brda Crnice popisano je i današnje selo Međugorje u kojem se navodi jedan baštinik “Juraj Martinov iz sela Međugorje...” Na drugom mjestu spominje se još jedan baštinik “od baštine Vukiše u selu Međugorje...” U popisu župa samostana Zaostrog iz 1599. god. u Međugorju je sjedište župe kojoj pripadaju Bijača, Hardomilje i Ljubaški.²⁵⁵

3.15. Brotnjo, Blizanci, Blatnica, Grljevići, Lipno

Brotnju je pripadalo i selo “Blizanča” koje je imalo i drugi naziv “Prespil”, u kojem se spominje jedan baštinik “...iz sela Blizanča, drugi naziv Prespil, pripada Broćnu...” Mislim da se ovdje radi o selu Blizancima u općini Čitluk. Vjerojatno je ovo selo dobilo ime po džematu “Blizanča”

---

²⁵⁰ A. ALIČIĆ, *Poimenični popis 1477.*, str. 605.

²⁵¹ V. FALAK, *Šurmanci, tri tisuće godina moga zavičaja.*, Mostar, 1996., str. 8.

²⁵² A. M. MUJIĆ, *Sidžil*, str. 58.

²⁵³ ISTO, str. 11.

²⁵⁴ M. VEGO, *Historija Brotnja*, str. 153.

²⁵⁵ K. JURIŠIĆ, nav. dj., str. 138.

koji je upisan u nahiji Mostar u popisu iz 1477. god.²⁵⁶ U džematu je bilo 6 domaćinstava i 4 doma u kojima su živjeli neoženjeni. Ovo selo u više navrata spominje se u sidžilu mostarskoga kadije pod svojim današnjim imenom.²⁵⁷

U Brotnju se nalazilo i popisano selo "Blatnica" s oznakom da pripada Ljubuškom: "...selo Blatnica pripada Ljubuškom..." Mislim da se ovdje ova pripadnost Ljubuškom odnosi na prihode sela koji su bili vrlo veliki i iznosili 4450 akči i koji su bili u timaru posadnika tvrđave Ljubuški i dijelom tvrđave Blagaj. Ovdje se zasigurno radi o selu Blatnica u općini Čitluk. Popis navodi da je selo u posjedu Vlaha. Za formiranje ovako velikih prihoda selo je moralo raspolagati s velikim količinama obradive zemlje a to Blatnica uistinu ima. U popisu se navodi i jedan "zemin Blatnica" samo se ne može zaključiti je li taj zemin bio u selu Blatnica ili negde drugdje.

Brotnju je pripadalo i popisano selo "Lipe", u kojem je upisan jedan zemin: "...u selu Lipe pripada Broćnu..." Ovdje se očito radi o selu Lipno u općini Ljubuški. Ovo selo spominje se u zbirnom popisu bosanskoga sandžaka iz 1468./1469. god. kao "pusto selo Lepino" u Gornjem Brotnju u nahiji Mostar.²⁵⁸ U popisu iz 1477. god. nalazimo u nahiji Mostar "selo Lipno, pusto" u posjedu nekoga vojvode Vladimira.²⁵⁹ Iz ovoga je razvidno da je selo Lipno pripadalo nahiji Brotnjo. I u popisu župa iz 1599. god. u župi Veljaci nalazimo susjedno selo Grljeviće (Garljeovje) ali Lipno ne.²⁶⁰ Lipno se tada po svemu nalazilo u župi Mostar s Blatom i Brotnjom, koja je pripadala samostanu u Živogošću.²⁶¹

Na krajnjem zapadnom dijelu nahije Ljubuški popisano je selo "Ružići" i u njemu izvjesni "Matija Kovačev, staneće u selu Ružići". Radi se o selu Ružići u općini Grude. U popisu nahije Imotski navodi se da "selo Ružići, pripada Ljubuškom",²⁶² međutim, na drugom mjestu, gdje se nabrajaju hajmani u nahiji Imotski, navodi se da selo Ružići njoj pripada.²⁶³ Ovo prostrano selo imalo je više naziva. Na jednom mjestu naziva se "selo Lužjak, drugi naziv Ružići...", a na drugom mjestu navodi se "mezra Ružići drugi naziv Božjak", što znači da je dio sela bio pust.²⁶⁴

---

²⁵⁶ A. ALIČIĆ, *Poimenični popis 1477.*, str. 84.

²⁵⁷ A. M. MUJIĆ, *Sudžil*, str. 164.

²⁵⁸ M. VEGO, *Historija Brotnja*, str. 182.

²⁵⁹ A. ALIČIĆ, *Poimenični popis 1477.*, str. 601.

²⁶⁰ K. JURIŠIĆ, nav. dj., str. 138.

²⁶¹ ISTO, str. 140.

²⁶² Z. KORDIĆ, nav. dj., str. 113.

²⁶³ ISTO, str. 110.

²⁶⁴ ISTO, str. 102.

Nasuprot Ružićima nalazilo se i popisano “selo Tihaljina” s oznakom da pripada Vrgorcu. Na drugom mjestu spominje se izvjesni “Selar sin Tomin” koji plaća vlaški porez i “stanuje u selu Tihaljina...” U popisu iz 1477. god. navodi se i selo “Tihaljina” u džematu vojvode Dadoja u Primorju.²⁶⁵ Selo Tihaljina navodi se i u nedatiranom popisu i u njemu hajmani.²⁶⁶ U popisu župa samostana Prološca u prvoj polovici 17. st. selo Tihaljina je jedna od četiri župe.²⁶⁷

3.16. Toponimi Moštanica, Brod, Zlatarica i Ostrog

Znatan dio moga zanimanja u ovom popisu privuklo je “selo Moštanica”. Ovo selo navodi se dva puta. Jednom se navodi jedan baštinik u ovom selu s prihodom od 100 akči, a drugi put ovo selo navodi se zajedno s jednom mezrom, jednim vinogradom i jednim zeminom s ukupno veoma velikim prihodom od 2000 akči u okviru kojega glavnina prihoda dolazi iz sela “Moštanice”, što znači da je selo bilo prilično veliko. Selo je raspolagalo i livadama: “...i livade Ahmeda Sulejmanova i sufi Hasana u selu Moštanica”. I u nedatiranom popisu nalazimo selo “Moštanicu” i u njoj hajmane.²⁶⁸ Ovo selo je moralo biti blizu jake muslimanske sredine jer su neki islamizirani kršćani poturice u nemogućnosti da opstanu u svojim kršćanskim sredinama u Primorju ili zaleđu Biokova doseljavali u ovo selo i tu pronalazili sigurnost.²⁶⁹ Sigurnost je ovdje mogla jamčiti jaka turska utvrda kao i neka prirodna datost. Čini se da se ovdje radi o oboma. Selo je najvjerojatnije bilo u blizini tvrđave Ljubuški i na lijevoj strani rijeke Trebižata koja mu je pružala dodatnu zaštitu. Isto tako mislim da je ovo selo dobilo ime po imenici *most*, a ne od imenice *mošt* od kojeg nastaje vino i koja bi ukazivala na veću količinu vinograda u njemu. U ovom slučaju ovo selo prije bi se zvalo Vina ili Vinine. Samo ime sela govori da ono nije dobilo ime samo po jednom možda važnom mostu, nego je “Moštanica” označavala selo s više mostova. Imajući sve ovo pred očima mislim da se ovo selo nalazilo na prostoru sela Humac kod Ljubuškog. U prilog tome ide i činjenica da se na desnoj obali rijeke Trebižata od sela Lisica preko Teskere pa sve do Pivnica nalazi više lokaliteta s nazivom “mostina” ili “mostine”. I na lijevoj obali rijeka

---

²⁶⁵ A. ALIČIĆ, *Poimenični popis 1477.*, str. 91.

²⁶⁶ A. ALIČIĆ, “Prilog proučavanju...”, 100 GMH, str. 193.

²⁶⁷ K. JURIŠIĆ, nav. dj., str. 140.

²⁶⁸ A. ALIČIĆ, “Prilog proučavanju...”, 100 GMH, str. 192.

²⁶⁹ K. JURIŠIĆ, str. 252 i 253.

Trebižata i Vrioštice na dijelu Humca iza Kutca prema Radišićkom polju imamo lokalitet Mostine.²⁷⁰

Isto tako na Humcu imamo lokalitet "Brod" koji isto tako označava mjesto gdje je bio prijelaz. Tu između Kutca i Ruljaša prema Lusicama i Otunju, gdje su rijeke Trebižat i Vrioštica prije regulacije tekle kroz više rukavaca, nalazilo se više manjih mostova koji su ih premošćivali. Naime, postoji narodna predaja da je iz pravca Vašarovića pokraj Otunja išao stari karavanski trgovački put te da je preko dijela polja koji se zove "Zlatarica" dalje preko rijeke vodio preko Kutca prema Ljubuškom. Ovaj dio polja je prema predaji dobio ime po tome što su trgovci, vjerojatno u strahu za svoj novac od drumskih razbojnika, zakopavali svoj novac u čupovima u zemlju da bi ga sačuvali i u povratku opet mogli koristiti. Dio novca je iz kojekakvih razloga ostao pod zemljom sve dok ga kasnije nisu na površinu izbacile riječne bujice ili izorali plugovi. Stoga je ovo polje dobilo takvo ime. Isto tako i uzvišenje kod Vištičine mlinice zove se Zlatarica.²⁷¹ Uz ovo selo popisan je i vinograd zanimljiva imena "Bučipolje", "u selu Mostanica i vinograd Bučipolje". Mislim da se ime ovoga vinograda sačuvalo u imenu naselja Bučine kod Humca.

Na koncu osvrnut ćemo se na još jedno selo koje donosi popis a to je "selo Ostrog" i u njemu hajmani s naznakom da pripada Ljubuškom. Ovo se može odnositi na Struge kod Čapljine ili na Struge u općini Pojezerje. Ništa se ne može pouzdano utvrditi, ali mišljenja sam da se ovdje prije radi o selu Struge u Pojezerju. Lako može biti da se ovo selo u vlaškom popisu nalazi pod imenom "selo Zaostrog", u kojem imamo 30 oženjenih i 20 neoženjenih Vlaha.²⁷² Mislim da se ovdje ne radi o selu Zaostrog u Primorju.

Konačno jedan dio toponima koje donosi popis iz 1585. god. i njihova ubikacija ostaje i dalje nepoznanica. Za njih nisam pronašao niti minimum materijalnih činjenica koje bi mogle pomoći njihovoj uspješnoj ubikaciji.

Zaključak

Popis (defter) iz 1585. god. predstavlja dragocjen izvor informacija i podataka na osnovu kojih se može napraviti kvalitetan uvid u društvene procese koji su se odvijali na prostorima nahije Ljubuški u prvih 100 godina osmanske vlasti. Konačno, temeljitim analizom popisa dalo se

---

²⁷⁰ Podatak dao Mladen Akmadža, rođ. 1943. god., iz Humca.

²⁷¹ Podatke dao prof. Tomislav Matijašević iz Vašarovića, rođ. 1952. god.

²⁷² 100 GMH, str. 190.

zaključiti da je turska vlast na ovim prostorima u svakom smislu, u većoj ili manjoj mjeri, predstavljala društveni i civilizacijski diskontinuitet. Možda se to, ponajmanje, odrazilo u toponomastici jer je činjenica da se, usprkos silini društvenih promjena, veoma veliki broj toponima uspio kontinuirano sačuvati. To djelomično vrijedi i kad je riječ o gospodarskim odnosima koji su u velikoj mjeri naslijedeni, prilagođeni i uklopljeni u nov sustav gospodarskih odnosa. Ponajviše je taj diskontinuitet izražen na duhovno-religioznom polju gdje popis donosi niz činjenica što ukazuju na depresiju i uzmicanje kršćanstva pred nadirućom islamizacijom.

Konačno za sveukupnost razumijevanja procesa na spomenutom prostoru u vrijeme osmanske vlasti morat će se uložiti znatniji napor na planu prevođenja i objavljivanja izvorne građe na turskom jeziku iz ovoga razdoblja. To, istodobno, zahtijeva i njezinu kvalitetniju znanstveno-povijesnu interpretaciju.

Ante PAPONJA

**UBIKATION VON ORTSNAMEN IN DER NAHIE
VON LJUBUŠKI NACH DEM OSMANISCHEN
VERZEICHNIS AUS 1585**

Zusammenfassung

Dieses Verzeichnis stellt eine wertvolle Informationsquelle dar und ermöglicht einen soliden Einblick in die gesellschaftlichen Prozesse auf unseren Gebieten im ersten Jahrhundert der türkischen Herrschaft. Letztendlich konnte man durch eine gründliche Analyse des Verzeichnisses feststellen, dass die türkische Herrschaft in dieser Region in jedem Sinne eine gesellschaftliche und zivilisatorische Diskontinuität darstellte. Am wenigsten spiegelte dies sich in der Toponomastik wieder, da trotz der gewaltigen gesellschaftlichen Veränderungen eine große Anzahl von Toponymen kontinuierlich gleich blieb. Teilweise betrifft dies auch wirtschaftliche Verhältnisse, die zum großen Teil geerbt, angepasst und ins neue System wirtschaftlicher Beziehungen eingegliedert wurden. Die Diskontinuität war besonders ausgeprägt auf der geistig-religiösen Ebene, wo das Verzeichnis eine Reihe von Tatsachen zeigt, die auf Depression und Rückzug des Christentums aufgrund der beginnenden Islamisierung hinweisen. Um die Gesamtheit gesellschaftlicher Prozesse auf unserem

Gebiet in der Zeit der türkischen Herrschaft verstehen zu können, muss man bei der Übersetzung und Veröffentlichung der Quellen aus der türkischen Sprache und ihrer wissenschaftlich-historischen Wiedergabe mehr Sorgfalt aufwenden.

Izvori i literatura

- M. ANČIĆ, Humsko kneštvo, *Ljubuški kraj, ljudi i vrijeme*, Zbornik sa znanstvenog simopzija održanog u Ljubuškom 1995. (ZZS, 1995.), Mostar - Zagreb, 1996.
- Povijest Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1991.
- D. ALEVIĆ, Neobično hercegovačko riječno ime Mlade ili Mladi, *Ljubuški kraj, ljudi i vrijeme* (ZZS, 1995.), Mostar - Zagreb, 1998.
- P. ANĐELIĆ - M. SIVRIĆ - TOMISLAV ANĐELIĆ, *Srednjovjekovne humske župe*, Ziral, Mostar, 1999.
- A. ALIČIĆ, Prilog izučavanju historije Ljubuškog i okolice u XV i XVI stoljeću, *100 godina Muzeja na Humcu*, Ljubuški (100 GMH), 1985.
- A. ALIČIĆ, *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, Sarajevo, 1985.
- DR. IVO BOJANOVSKI, Epigrafski i topografski nalazi sa područja antičke Bigeste (Pagus Scunasticus), *100 godina Muzeja na Humcu*, Ljubuški, 1985.
- M. BRKOVIĆ, *Isprave hrvatskih narodnih vladara i latinske isprave bosansko-humskih vladara i velmoža*, Mostar, 1998.
- E. ČELEBI, *Putopis*, Sarajevo, 1996.
- S. ĆIRKOVIĆ, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, Beograd, 1964.
- Ž. DESPOT, Najstarija sačuvana matica krštenih u franjevačkom samostanu u Zaostrogu, *Kačić*, 25, Split, 1993.
- M. DINIĆ, *Zemlje hercega od Sv. Save*, Beograd, 1940.
- R. DODIG, Toponimija Hardomilja, *Hardomilje, prošlost, ljudi i običaji*, Hardomilje, 1998.
- B. FERJANČIĆ, *Vizantiski izvori*, SANU, CCCXXIII, knj. 7, Beograd, 1959.
- A. FORTIS, *Put po Dalmaciji*, Split, 2004.
- I. GOLŠTEIN, Županije u ranome srednjem vijeku, *Hrvatske županije kroz stoljeća*, Zagreb, 1996.
- A. HANDŽIĆ, Najraniji turski izvori o rudnicima i trgovini u Bosni, *Prilozi*, 10/2, Sarajevo, 1974.
- H. HASANDEDIĆ, *Muslimanska baština Bošnjaka*, II, Mostar, 1999.
- Rašćane od stare Vrdolske župe do naših dana*, Rašćane, 2000.

- K. JIREČEK, *Istorija Srba*, I, Beograd, 1952.
- DR. FRA K. JURIŠIĆ, *Katolička Crkva na biokovsko-neretvanskom području u vrijeme turske vladavine*, Zagreb, 1972.
- N. KLAJĆ, *Povijest Hrvata u ranome srednjem vijeku*, Zagreb, 1975.
- Z. KORDIĆ, Nahije Imotski i Ljubuški u defteru iz 1585. godine, *Imotski zbornik*, 2, Imotski, 1994, str. 97-140.
- T. MACAN, *Iz povijesti donjeg Poneretavlja*, Metković, 1972.
- D. MANDIĆ, *Etnička povijest Bosne i Hercegovine*, Rim, 1967.
- J. MATUZ, *Osmansko Carstvo*, Zagreb, 1992.
- N. MOAČANIN, Upravna podjela hrvatskih zemalja u sklopu Osmanskog Carstva, *Hrvatske županije kroz stoljeća*, Zagreb, 1996.
- M. MUJIĆ, *Sidžil mostarskog kadije*, Mostar, 1987.
- M. MUJEZINović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, knj. III, Sarajevo, 1982.
- M. NOSIĆ, Humačka ploča, *Ljubuški kraj, ljudi i vrijeme* (ZZS, 1995.), Mostar - Zagreb, 1996.
- P. OREČ, Toponomastika Počitelja na Neretvi kod Čapljine, *Humski zbornik*, Zagreb - Čapljina, 1996.
- V. PAVIČIĆ, Popis krizmanika župe Ljubuški (Veljaci) 1742., *Motrišta*, 26, OMH Mostar, Mostar, ožujak, 2003.
- T. RAUKAR, *Hrvatsko srednjovjekovje*, Zagreb, 1997.
- H. ŠABANOVIĆ, *Bosanski pašaluk*, Sarajevo, 1982.
- F. ŠIŠIĆ, *Letopis popa Dukljanina*, Zagreb, 1928.
- F. ŠIŠIĆ, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb, 1975.
- N. ŠTAMBUK-GILJANOVIĆ, *Vode Neretve i njezina poriječja*, Split, 1998.
- Vakufname iz Bosne i Hercegovine XV i XVI stoljeća*, Sarajevo, 1985.
- M. VEGO, *Naselja bosanske srednjovjekovne države*, Sarajevo, 1957.
- M. VEGO, *Historija Brotnja od najstarijih vremena do 1878*, SO Čitluk, Čitluk, 1981.
- V. VRČIĆ, *Vrgorska krajina*, Vrgorac, 1972.
- S. VUKOREP, Prilog proučavanju podrijetla hrvatskog pučanstva počiteljskog kraja, *Humski zbornik*, 2, Zagreb - Čapljina, 1996.
- P. ŽIVKOVIĆ, *Povijest Bosne i Hercegovine do konca XVIII stoljeća*, Mostar, 1994.